Riksantikvarieämbetet

Återrapportering enligt 2005 års regleringsbrev

Konservering av föremål och inventarier

Resursbehov och samordning

Riksantikvarieämbetet

BESLUT

2006-02-13 Dnr: 101-4709-2004

Utbildnings- och kulturdepartementet
Drottninggatan 16
103 33 Stockholm

Återrapportering av regeringsuppdrag Vård och konservering av inventarier och föremål

Enligt 2005 års regleringsbrev skall Riksantikvarieämbetet senast den 22 februari 2006 lämna en rapport över området vård och konservering av inventarier och föremål inom kulturarvssektorn.

Beslut
Riksantikvarieämbetet beslutar att som återrapportering av ovanstående uppdrag överlämna rapporten *Konservering av föremål och inventarier – resursbehov och samordning.*

Detta beslut har fattats av riksantikvarien Inger Liliequist efter föredragning av handläggare Anna Lalic´ Danielsson. Även överantikvarie Per-Magnus Nilsson och avdelningschef Marianne Lundberg har varit med om den slutliga handläggningen.

Inger Liliequist

Anna Lalic´ Danielsson

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Besöksadress: Storgatan 41

Tel 08 - 5191 8000
Fax 08 - 660 72 84
E-post riksant@raa.se
Hemsida www.raa.se

Org nr 202100 - 1090
Plusgiro 59994-4
Bankgiro 5052-3620

Återrapportering enligt 2005 års regleringsbrev

Konservering av föremål och inventarier
– resursbehov och samordning

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet
Box 5405, SE-114 84 Stockholm
Telefon 08-5191 8000
Fax 08-660 72 84
www.raa.se
bocker@raa.se

Omslagsbilder Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ (stora bilden till vänster), Etnografiska museet (lilla bilden till vänster), Gabriel Hildebrand, RAÄ (lilla bilden till höger), Sandra Hillbertz (stora bilden till höger).

Redaktör Anna Lalić Danielsson
Layout Alice Sunnebäck

Innehåll

Förord 5

1. Uppdraget 6

2. Slutsatser och förslag 7
- 2.1. Resursbehoven inom vård och konservering av föremål och inventarier 7
- 2.2. Samordningsmöjligheter inom konserveringsområdet 7

3. Bakgrund och rapportens upplägg 8
- 3.1. Bakgrund 8
  - 3.1.1. Samlingarna och bevarandearbetet som resurs 8
- 3.2. Rapportens innehåll 8

4. Konserveringens roll och uppgift 9
- 4.1. Vad är konservering? 9
  - 4.1.1. Förebyggande konservering 9
  - 4.1.2. Aktiv konservering 9
  - 4.1.3. Naturvetenskapens betydelse för konserveringen 9
- 4.2. Konservatorns roll i kulturarvsarbetet 10
  - 4.2.1. Expert och generalist 10

5. Myndigheter med ansvar för konservering 11
- 5.1. Riksantikvarieämbetet 11
- 5.2. Länsstyrelserna 11
- 5.3. Riksarkivet 11
- 5.4. Landsarkiven 11
- 5.5. Kungliga biblioteket 11
- 5.6. Statens konstråd 12
- 5.7. Statens kulturråd 12
- 5.8. Museer med myndighetsansvar 12

6. Utbildning och forskning 13
- 6.1. Konservatorprogrammet, Göteborgs universitet 13
- 6.2. Carl Malmsten – Centrum för Träteknik och Design 13
- 6.3. Övriga utbildningar 13
- 6.4. Forskning och utveckling 14
- 6.5. Konservator – ett yrke i utveckling 14
  - 6.5.1. Konservator – ingen skyddad yrkestitel 14

7. Kartläggning av konservatorer i Sverige 15
- 7.1. Vem är konservator? 15
- 7.2. Konservatorer anslutna till NKF-S och SFT 15
- 7.3. Privata konservatorer 15
- 7.4. Sysselsättningsgrad 15
- 7.5. Kartläggning av konservatorer på offentliga institutioner 15
  - 7.5.1. Redovisning av offentligt anställda konservatorer 16
    - 7.5.1.1. Geografisk spridning 16
    - 7.5.1.2. Institutionell fördelning 16

8. Resursbehov inom vård och konservering 18
- 8.1. Centrala museer 18
- 8.2. Länsmuseer och kommunala museer 19
- 8.3. Hembygdsmuseer och arbetslivsmuseer 19
- 8.4. Arkiv 20
- 8.5. Bibliotek 21
- 8.6. Länsstyrelserna 21
- 8.7. Svenska kyrkan 22
- 8.8. Aktörer inom arkeologisk konservering 23
- 8.9. Förstärkta bevaranderesurser 23
  - 8.9.1. Olika ambitionsnivåer på bevarandearbetet 24
  - 8.9.2. Behov av kontinuitet 24

9. Samordning inom konserveringsområdet 26
- 9.1. Befintligt samarbete 26
- 9.2. Samordningsmöjligheter 26
- 9.3. Katastrofberedskap och restvärdesräddning 27
  - 9.3.1. Central samordning 27
- 9.4. Statlig inköpssamordning 27
  - 9.4.1. Riksrevisionens granskning av statlig inköpssamordning 28
- 9.5. En gemensam statlig konserveringsenhet 28
  - 9.5.1. Gemensam enhet löser inte museernas behov 28
- 9.6. Nationell samordning 29
  - 9.6.1. Förändrade arbetssätt på myndigheter med centralt ansvar för bevarande 29
  - 9.6.2. Samverkan inom kulturarvsområdet 30
    - 9.6.2.1. Samverkansråd för konservering 30
    - 9.6.2.2. Nationellt perspektiv 31
    - 9.6.2.3. Delaktighet och delat ansvar 31
    - 9.6.2.4. Sekretariat för koordinering av arbetet 31
    - 9.6.2.5. Successiv uppbyggnad 31
  - 9.6.3. Samordningsvinster 32

10. Konservatorskompetens i hela Sverige 33
- 10.1. Regionala konserveringscentra 33

11. Konsekvenser av Riksantikvarieämbetets omlokalisering till Gotland 34
- 11.1. Nuvarande konserveringsverksamhet 34
- 11.2. Förändrade förutsättningar 34
  - 11.2.1. Kompetens 34
  - 11.2.2. Uppdragsverksamhet 34
  - 11.2.3. Forskning och utveckling 34
  - 11.2.4. Nationell resurs 35
  - 11.2.5. Ekonomiska konsekvenser 35

12. Sammanfattande analys 36
- 12.1. En långsiktig konserveringsverksamhet i Sverige 37

Noter 38

Bilagor 39
- Bilaga 1. Förteckning över remissinstanser 39
- Bilaga 2. Kartläggning av konservatorer 40
- Bilaga 3. Internationell utblick 42
- Bilaga 4. Sändlista 44

Förord

Under 2005 har Riksantikvarieämbetet haft regeringens uppdrag att kartlägga och studera konserveringsverksamheten i landet avseende inventarier och föremål. Myndighetens roll är bland annat att vara samlande och pådrivande i arbetet med att kunna bevara det fysiska kulturarvet.

Utgångspunkten för rapporten har varit att ge en överblick över vilka huvudsakliga intressenter och aktörer som finns samt det behov av vård och konservering som kulturarvsinstitutioner med flera anser sig ha. De inblandade ser behov av utökade resurser till bevarandearbetet, fler regionala och lokala konservatorer, en allmän stimulans av forskning och utveckling samt en ökad nationell samordning. Studien lyfter även fram tänkbara samordningsmöjligheter inom kulturarvssektorn. Bland annat förslås ett samverkansråd och ett intensifierat nätverksarbete, vilket bedöms få värdefulla effekter för kunskapsuppbyggnad och kunskapsutbyte.

Rapporten har tagits fram i samverkan med berörda myndigheter och institutioner. Det har varit ett positiv arbete som vi bedömer kan leda vidare till fördjupad samverkan i frågor om konservering. Riksantikvarieämbetet har därtill fått ett värdefullt underlag inför kommande analyser av myndighetens verksamhet och dess utveckling.

Rapporten har utarbetats av samordnare Anna Lalić Danielsson och konservator Anna Klint på Riksantikvarieämbetet.

Per-Magnus Nilsson, överantikvarie

1. Uppdraget

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har i regleringsbrevet för 2005 fått regeringens uppdrag att göra en översyn av området vård och konservering av inventarier och föremål inom kulturarvssektorn. Redovisningen ska innehålla en kartläggning av såväl omfattningen av nuvarande resurser i form av lokaler och kompetens, som en undersökning av vilka behov som finns inom kulturarvssektorn. Redovisningen ska även innehålla en översiktlig beskrivning av hur situationen ser ut internationellt, företrädesvis i de nordiska länderna, men där så anses nödvändigt också inom EU. Vidare ska RAÄ undersöka och redovisa de samordningsvinster som finns att göra inom det statliga området. Arbetet ska utföras i samråd med berörda myndigheter och institutioner. Redovisningen ska lämnas till regeringen i samband med årsredovisningen för 2005.

Rapporten har arbetats fram av en arbetsgrupp inom RAÄ och samråd har skett genom en styrgrupp bestående av representanter från Statens kulturråd, Centralmuseernas samarbetsråd, Länsmuseernas samarbetsråd, Kommunala museers samarbetsråd, Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Göteborgs Universitet och RAÄ. RAÄ har valt att även inkludera arkiv- och biblioteksväsendet i uppdraget för att ge en bredare bild av vård- och konserveringsbehovet inom kulturarvsområdet. Rapporten har under beredningen av uppdraget remitterats till cirka 100 berörda myndigheter och institutioner, vars synpunkter har beaktats i rapporten. En förteckning över remissinstanserna finns i bilaga 1. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig hos RAÄ (Dnr 101-4709-2004).

2. Slutsatser och förslag

2.1. Resursbehoven inom vård och konservering av föremål och inventarier

För att kulturarvet ska kunna brukas och ett långsiktigt och hållbart bevarande säkerställas behöver följande grundläggande delar förstärkas:

Utökade resurser till bevarandearbetet

Resurserna som idag går till vård och konservering är otillräckliga i förhållande till de samlingar som institutionerna har i uppdrag att förvalta. Insatser behövs i form av:

- Fler fackutbildade personer, som arbetar med vård och konservering.
- Kontinuerlig fort- och vidareutbildning för konservatorer och andra berörda grupper som hanterar det materiella kulturarvet.
- Ekonomiska medel för förebyggande och aktiv konservering som säkerställer möjligheten att bevara och bruka kulturarvet.
- För ett resultatrikt bevarandearbete krävs kontinuitet. Tillfälliga arbetsmarknadsprojekt är inte en lösning på vård- och konserveringssituationen, utan ger bara temporära effekter.

Fler regionala konservatorsresurser

Konserveringsresurserna är idag ojämnt spridda över landet och är i huvudsak koncentrerade till storstadsområdena. Det bör finnas fler konservatorer på regional och lokal nivå för att säkra att konservatorskompetens finns att tillgå i hela landet. Konservatorsresurserna bör byggas ut för att en nationell täckning ska kunna uppnås.

Forskning och utveckling

Forskning och utveckling måste få en starkare plattform om Sverige ska kunna delta i internationella sammanhang med hög kvalitet. Det behövs en allmän stimulans av forskning och forskarutbildning inom kulturarvsområdet och fler finansieringsmöjligheter, inte minst inom konserveringsområdet.

Nationell samordning

En ökad nationell samordning bör ske mellan kulturarvssektorns alla parter, vilket bedöms ge positiva effekter både för kunskapsutbyte och kunskapsuppbyggnad.

2.2. Samordningsmöjligheter inom konserveringsområdet

Rapporten föreslår följande samordningsalternativ inom området vård och konservering:

Nationell samordning genom nya samverkansmodeller

En ökad samordning kan åstadkommas genom nya samverkansmodeller, som bygger på gemensam kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte mellan materialspecialiseringar och kulturarvssektorns alla parter. Ett samverkansråd med centrala, regionala och lokala representanter bör bildas med uppgift att förstärka samordningen inom konservering. Till samverkansrådet knyts ett antal arbetsgrupper som samlar olika institutioner runt gemensamma fördjupnings- och utvecklingsområden.

Samordningsvinsterna består i att samverkansrådet får en bra överblick över konserveringsområdet och kan konstatera och definiera utvecklingsbehov. Problemlösningar och gemensamma metodutvecklingsprojekt stimuleras genom olika kompetenser som samarbetar i arbetsgrupper med fokus på utvalda utvecklingsområden. Samverkan kan stärka konserveringens roll nationellt. Genom förbättrat och ökat samarbete på nationellt nivå får Sverige mer att erbjuda och bistå med i internationella sammanhang.

För att samordna arbetet med ett samverkansråd och tillhörande arbetsgrupper krävs ett sekretariat. RAÄ är positiv till att ansvara för ett koordinerande sekretariat.

Samordning av katastrofberedskap och restvärdesräddning

Katastrofberedskap och restvärdesräddning är områden som behöver utvecklas och samordnas för att institutioner som förvaltar kulturarvet ska stå bättre rustade i händelse av olika katastrofer. Riktlinjer, utbildningsinsatser och koordinerande räddningsaktioner är exempel på samordningsmöjligheter. Ansvaret för att samordna frågan bör ligga på de centrala myndigheterna tillsammans med berörda institutioner.

3. Bakgrund och rapportens upplägg

3.1. Bakgrund

Under många år har behovet av ökade resurser för vård och konservering förts fram av företrädare inom kulturarvssektorn. Mer personal för att sköta den kontinuerliga vården och underhållet samt ändamålsenliga magasin är exempel på resurser som anses nödvändiga för att bevara kulturarvsinstitutionernas samlingar för framtiden. Den påtalade resursbristen till trots har det skett en positiv utveckling under de senaste tio åren. Medvetandet om vikten av att arbeta förebyggande med samlingarna har ökat och många har förbättrat befintliga förvaringsmiljöer och investerat i nya magasin. Kurser i hur man arbetar förebyggande har också ökat i antal, vilket har stärkt kunskapen hos kulturarvsinstitutioner och församlingar inom Svenska kyrkan med flera.

Men mycket kvarstår innan vi kan säga att vi har en tillfredsställande nivå på bevarandearbetet. Antalet personer som arbetar med vård och konservering är underdimensionerat i förhållande till vad som krävs för en bra och kontinuerlig förvaltning av samlingarna. Långt ifrån alla kulturarvsinstitutioner har egna konservatorer. Institutioner utan egen konservatorskompetens är beroende av att köpa tjänsterna externt, vilket det inte alltid finns ekonomi för. Delar av samlingarna har ett eftersatt vård- och konserveringsbehov. Fler satsningar på förebyggande åtgärder bör genomföras för att säkra ett långsiktigt, hållbart bevarande.

3.1.1. Samlingarna och bevarandearbetet som resurs

Det materiella kulturarvet är nyckeln till det förgångna och medverkar till att bygga upp våra referensramar. Genom bevarandearbete, utställningar, dokumentation, insamling och pedagogik bistår kultursektorn med kunskap och förståelse, som ger vidgade perspektiv på dåtid och nutid. För att uppnå detta är samlingarna oersättliga.

Samlingarna vittnar om samhällets utveckling och ökar därigenom förståelsen för vår samtid. Kulturinstitutionernas samlingar bildar tillsammans ett värdefullt kunskapsarkiv. Som källmaterial är samlingarna grundstenar i den kulturhistoriska forskningen.

Långsiktig förvaltning av samlingarna krävs för att de ska kunna brukas, vara tillgängliga och angelägna. För det långsiktiga bevarandet spelar konservatorn en viktig roll. Konservatorns specifika kunskap i bland annat teknik- och materialhistoria medverkar till att se samlingarna i ett bredare perspektiv. Genom att kommunicera kunskap om bevarande bidrar konservatorn till att det fysiska kulturarvet kan brukas.

3.2. Rapportens innehåll

I huvudsak är det konserveringsverksamhet i offentliga institutioners regi som har varit föremål för studien. En kartläggning av antalet konservatorer, deras institutionella tillhörighet samt geografiska spridning har gjorts. Vidare innehåller rapporten en beskrivning av de grundläggande behov som finns avseende vård och konservering. I rapporten redovisas olika alternativ till samordning inom det statliga området, som har diskuterats inom styrgrupp och i samband med remissförfarande.

I enlighet med uppdraget är det konserveringsresurser avseende inventarier och föremål som har beskrivits. Studien omfattar museer, arkiv, bibliotek och Svenska kyrkan. Även länsstyrelsernas roll för beslut och tillsyn gällande konservering beskrivs samt behoven av konservering i samband med arkeologiska undersökningar. I konserveringsbegreppet ingår normalt även byggnadsrelaterad konservering. Den byggnadsrelaterade konserveringen är inte behandlad beroende på uppdragets avgränsning.

Rapporten bygger på enkätsvar och intervjuer med olika institutioner samt på diskussioner och förankring i styrgruppen. Även tidigare rapporter från Riksarkivet, Kungliga biblioteket med flera har utgjort underlag för beskrivningen av resursbehovet. För beslut och slutliga ställningstaganden svarar RAÄ.

4. Konserveringens roll och uppgift

4.1. Vad är konservering?

Konserveringens arbetsuppgifter omfattar alla aspekter av det fysiska bevarandet. De flesta objekt kan bevaras för en lång tid, men alla material åldras och bryts långsamt ned. Genom kunskap, varsam hantering och bra förvaringsförhållanden skapas optimala förutsättningar för att bevara objekten. Bevarandet kräver ständiga ställningstaganden. Konservatorns arbete innebär bland annat analys och dokumentation av objektens materialtekniska uppbyggnad och skadebild, samt en bedömning av behovet av konserveringsåtgärder. Det går sällan att ge några generella lösningar på hur ett föremål eller ett objekt ska konserveras eller hur en ändamålsenlig förvaring ska lösas.

Konservering delas in i två huvudgrupper; förebyggande konservering och aktiv konservering. Ibland används även termen vård. Vård avser i huvudsak enklare förebyggande insatser som städning av förvaringsutrymmen, montrar och dylikt. Begreppet vård är en del av förebyggande konservering.

4.1.1. Förebyggande konservering

Det förebyggande arbetet har kommit att bli allt viktigare inom bevarandearbetet och inom konservatorns arbetsområde. Häri ingår förbättring av förvaringsförhållanden, klimatregistrering, städrutiner, brandskydd, policy för in- och utlån, skadedjurskontroll med mera. Förebyggande konservering är grundstommen i bevarandet. Att konservera enskilda objekt, utan att samtidigt se över förvaringsmiljö och hanteringsrutiner är ingen effektiv hushållning med resurser. En bevarandeplan är ett viktigt verktyg i det förebyggande arbetet. I det förebyggande arbetet räknar vi också in rådgivning, kunskapsspridning, policies och ledningsarbete, som är viktiga grundstenar för att få fullt genomslag för bevarandefrågorna inom en organisation. Det pågår ett intensivt arbete med att stärka statusen på bevarandet. Som ett led i detta har nya begrepp kommit att ersätta begrepp med en negativ klang. Ett exempel är föremålsarkiv istället för magasin. Samtidigt är inte begrepp avgörande. Det viktigaste är att få tillstånd en attitydförändring.

På initiativ av ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) antogs en europeisk strategi för förebyggande konservering år 2000, det så kallade Vantaadokumentet. Här konstateras att museerna i Europa har börjat integrera förebyggande konservering i övergripande dokument och planering. Det förebyggande konserveringsarbetet kan endast fungera på ett tillfredställande sätt om samtliga yrkesgrupper på en kulturarvsinstitution tar sitt ansvar för bevarandet. Huvudansvaret ligger på ledningsnivå och arbetet ska genomsyra hela verksamheten. Vikten av kommunikation och förmedling om förebyggande konservering ställs också fast i dokumentet.

4.1.2. Aktiv konservering

Med aktiv konservering menas åtgärder som innebär ingrepp i objektets material och struktur. ICOM:s (International Council of Museums) definition av konservatorsyrket samt yrkesetiska regler vägleder arbetet. Att förändra så lite som möjligt med stor respekt för objektets autenticitet är den rådande etiska hållningen.

Olika material bryts ned på olika sätt och kräver olika åtgärder. När en skada konstaterats tar konservatorn ställning till åtgärdsbehovet utifrån hur allvarlig skadan är. Ställningstagandet utgår från om skadeförloppet är långsamt eller snabbt, om skadan är pågående eller avstannad samt om risken är stor för att skadan förvärras eller att följdskador uppstår. Konservering har till avsikt att säkra befintligt material och i möjligaste mån fördröja nedbrytning, inte att återställa objekt i ursprungligt skick.

Även om stor kraft läggs vid förebyggande insatser kommer det alltid att finnas ett behov av aktiv konservering. Det tillkommer kontinuerligt nya objekt med krav på konservering, samtidigt som omkonservering av tidigare konserverade objekt kan behövas.

4.1.3. Naturvetenskapens betydelse för konserveringen

En specialgren inom konserveringsområdet är ”conservation science”. Genom att använda avancerade naturvetenskapliga metoder kan ett objekts uppbyggnad, grundämnesinnehåll, nedbrytningsgrad och skadeorsaker analyseras och ge värdefull information om hur objektet bör konserveras och förvaras. Med naturvetenskapliga metoder kan man även fastställa vilka material och metoder som använts vid tidigare konserveringar. Informationen har betydelse för såväl konservatorn som för andra yrkesgrupper.

4.2. Konservatorns roll i kulturarvsarbetet

I ett bevarandearbete som baseras på förebyggande konservering blir konservatorns delaktighet i en institutions hela arbete av stor vikt. Konservatorn bör bland annat vara närvarande i planerings- och beslutsprocesser samt i utställningsproduktion. Konservatorn ingår i insamlingsarbetet och tillför kunskap om och aspekter på långsiktiga förvarings-, vård- och konserveringsbehov. Även i processerna kring kunskapsuppbyggnad spelar konservatorn en viktig roll. Att avskilja konservatorer från övrig verksamhet genom att endast använda konservatorer i magasinsarbete eller för aktiv konservering anses som regel negativt för det samlade bevarandearbetet. Den moderna konservatorn förmedlar kunskap och verkar för att skapa rutiner och finna långsiktiga bevarandelösningar. Förmågan att kommunicera, entusiasmera, arbeta i team och arbetsleda är viktiga redskap i det dagliga arbetet.

På institutionerna ingår inte bara konservatorn i bevarandearbetet. På arkiv och större forsknings- och universitetsbibliotek är bokbindare mer förekommande än konservatorer. Arbetsfördelningen och ansvarsområdet mellan de två yrkesgrupperna är flytande och ej distinkta. På museer finns föremålsassistenter, magasinsföreståndare med flera som arbetar direkt eller indirekt med bevarande. Genom sina olika kompetenser kompletterar de olika grupperna varandra och bidrar till det samlade bevarandearbetet.

4.2.1. Expert och generalist

Alla som på något sätt kommer i kontakt med det fysiska kulturarvet – museitekniker, intendenter, arkivarier, bibliotekarier, lokalvårdare, kyrkovaktmästare, ideella krafter i hembygdsrörelsen – alla har ett gemensamt ansvar för bevarandet. I det dagliga arbetet fattas ständigt beslut som påverkar bevarandet. Den som fattar beslutet har inte alltid kunskap om vilka faktorer som kan leda till skador och påverka nedbrytningen negativt. Vid städning, magasinering, transporter och montermontering i utställningar är det viktigt att ha goda kunskaper om hur arbetet ska ske för att förhindra uppkomsten av skador. Här har konservatorn en viktig uppgift att fylla med sin specifika kunskap om materialens egenskaper och dess nedbrytning. Därför är det viktigt att konservatorn kontinuerligt finns närvarande i arbetet och kan rådfrågas. Även om det löpande underhållet ibland utförs av andra personer än av konservatorn, behöver arbetet ledas av en fackutbildad person.

Konservatorn har som regel starkt förknippats med aktiv konservering. Konserveringsarbetet så som det ser ut idag behöver olika typer av kompetenser. Det behövs specialister med spetskompetens inom olika materialområden för att klara de mycket avancerade ingrepp som ibland måste utföras på de enskilda objekten. Samtidigt krävs generalister som arbetar med övergripande breda frågeställningar kring bevarandearbetet. Flera större institutioner har idag konservatorer representerade i ledningsgrupp och konserveringen ses som en naturlig del vid sammansättningen av projektgrupper. Det är en positiv utveckling, som går långsamt.

5. Myndigheter med ansvar för konservering

Nedan följer en redovisning av de myndigheter som har ett formellt uppdrag eller ansvar i konserveringsfrågor.

Lagstiftning som reglerar hur kulturarvet ska vårdas och konserveras finns i huvudsak för de objekt som omfattas av lagen (1988:950) om kulturminnen (KML), av arkivförordningen (1991:446) och arkivlagen (1990: 782) samt för offentlig konst i statlig regi genom förordningen (1990:195) om vård av statens konst. För kulturhistoriska samlingar på till exempel museer, bibliotek och hembygdsgårdar finns inte någon författning som särskilt reglerar förvaltningen av samlingarna.

Myndigheter som har ett ansvar för konservering av föremål och inventarier är följande:

5.1. Riksantikvarieämbetet

RAÄ är central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljö och kulturarv. Myndighetens huvudsakliga ansvar i konserveringsfrågor är att vidareutveckla metoderna för vården av det materiella kulturarvet. Andra arbetsfält är uppföljning och utvärdering samt fördelning av kulturmiljövårdsanslaget, bidrag till arbetslivsmuseer och FoU-medel för kulturarvsområdet. Myndigheten ska enligt sin instruktion även bedriva informations- och rådgivningsverksamhet samt främja utbildning inom kulturarvsområdet. RAÄ bedriver kurs- och seminarieverksamhet i bevarandefrågor.

Länsstyrelserna kan vända sig till RAÄ för samråd vid beredning av konserveringsärenden, som är tillståndspliktiga enligt KML. KML ger RAÄ möjlighet att överklaga länsstyrelsernas beslut.

5.2. Länsstyrelserna

Länsstyrelserna handlägger ärenden enligt KML, som bland annat rör konserveringsåtgärder. För bevarandet av det kyrkliga kulturarvet innebär det att länsstyrelsen ger tillstånd till konserveringsåtgärder och tillser att detta sker på avsett tillvägagångssätt. Länsstyrelserna får även besiktiga kyrkliga inventarier och om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas får länsstyrelsen vidta nödvändiga åtgärder för att skydda eller vårda föremålet. Enligt 2 kap. KML kan länsstyrelsen i samband med arkeologiska undersökningar förena ett tillstånd med villkor om konserveringsåtgärder.

5.3. Riksarkivet

Riksarkivet är central förvaltningsmyndighet för arkivfrågor tillika chefsmyndighet för landsarkiven. Riksarkivets huvuduppgift är att främja en god arkivhantering samt att bevara, vårda, tillhandahålla och levandegöra arkivmaterial.

Genom arkivförordningen (1991:446) har Riksarkivet befogenhet att utfärda föreskrifter om statliga myndigheters och vissa offentliga verksamheters arkiv. Riksarkivet gör regelbundna inspektioner av hur de statliga myndigheterna fullgör sina skyldigheter i enlighet med arkivlagen, arkivförordningen och Riksarkivets allmänna råd och föreskrifter. Även oanmälda inspektioner genomförs.

På Riksarkivet finns Bevarandebyrån, som arbetar för ett övergripande bevarandeperspektiv på de statliga arkivmyndigheterna. Den deltar även i arbetet med författningar och i nationella och internationella standardiseringsarbeten. Riksarkivet bistår myndigheter och arkiv med råd och kurser i bland annat arkivvård.

5.4. Landsarkiven

Landsarkiven ansvarar för tillsyn och rådgivning till myndigheter i respektive region. De ansvarar även för de statliga arkiv som är levererade till landsarkivet. Landsarkiven tar även emot material från och ger råd till kommuner, företag och privata organisationer.

5.5. Kungliga biblioteket

Kungliga biblioteket (KB) har som nationalbibliotek uppgift att samla, förvara, beskriva och tillhandahålla svenska tryckproduktioner. De ska även vårda bibliotekets stora samling av böcker, kartor, konst och handskrifter med mera.

Genom det nyligen inrättade Nationella bevarandesekretariatet bistår KB övriga bibliotek med kunskap i bevarandefrågor. KB arrangerar även utbildningstillfällen för bibliotekspersonal i grundläggande bevarandefrågor. Bevarandesekretariatet har påbörjat arbetet med att initiera ett nationellt program för att förbättra säkerheten vid landets bibliotek avseende stöld och katastrofberedskap.

5.6. Statens konstråd

Statens konstråd har tillsynsansvar för att den offentliga konsten som är placerad på statliga myndigheter vårdas och hanteras väl. Tillsynsansvaret regleras genom förordning (1990:195) om vård av statens konst. Ansvaret för att den offentliga konsten vårdas ligger hos de myndigheter där konsten är placerad.

Enligt förordningen får konserverings- eller reparationsåtgärder inte utföras utan att samråd skett med Statens konstråd. Konstrådet har möjlighet att återta konstverket om myndigheten beslutar att inte åtgärda en skada. Konstrådet har dock ingen egen konservatorskompetens att tillgå, utan samarbete sker med externa konservatorer. Sedan 2004 för Statens konstråd en dialog med Utbildnings- och kulturdepartementet om inrättandet av en konservatorstjänst på myndigheten.

5.7. Statens kulturråd

Statens kulturråd har bland annat som uppgift att följa utvecklingen inom museiområdet genom uppföljning och utvärdering. Kulturrådet fördelar efter samråd med RAÄ statsbidrag till regionala museer och vissa kommunala museer. Myndigheten handlägger även den statliga utställningsgarantin som täcker kostnader för skada på eller förlust av föremål. Kulturrådet har sedan några år tillbaka uppdraget att samordna museisäkerheten vid landets museer, i första hand för centralmuseerna.

5.8. Museer med myndighetsansvar

Myndighetsmuseernas ansvar för konservering avser i första hand förvaltningen av institutionens egna samlingar. I museernas instruktion anges att de särskilt ska vårda, förteckna och vetenskapligt bearbeta de samlingar som anförtrotts dem. Museerna har även i sina styrdokument inskrivet att de ska verka för rikstäckande stöd och rådgivning till regionala och lokala museer, men stödet varierar i omfattning. I många fall är det i samband med in- och utlån av föremål till utställningar som stöd och råd i konservering kan bli aktuell till andra museer.

Statens försvarshistoriska museer har en tillsynsroll som övriga myndighetsmuseer inte har. Myndigheten ska enligt sin förordning (1992:514) med instruktion bland annat utöva tillsyn över hur myndigheter, som bedriver militär verksamhet, vårdar samlingar av militär eller kulturhistorisk art.

6. Utbildning och forskning

6.1. Konservatorprogrammet, Göteborgs universitet

Inom Avdelningen för kulturvård på Göteborgs universitet finns sedan 1985 Sveriges enda samlade konservatorsutbildning för kulturhistorisk konservering. Konservatorsprogrammet är en fyrårig Magisterutbildning och utbildar konservatorer inom ett flertal olika materialgrupper för kulturhistorisk konservering. Programmet har cirka 15 studieplatser per år. Programmet inleds med en tre terminer lång grundutbildning, därefter sker en specialisering inom ett valt materialområde. För kompetensutveckling och vidareutbildning av konservatorer bedrivs såväl kurser som ett fristående magisterprogram. Verksamheten är ännu inte av stor omfattning, men betraktas som ett viktigt utvecklingsområde. Universitetet har ett nära samarbete med andra kulturvårdsinstitutioner som RAÄ, Studio Västsvensk Konservering (SVK) och olika museer och arkiv. Yrkesverksamma konservatorer medverkar som lärare i utbildningen och studenternas praktik är förlagd till institutionerna.

Samverkan finns med andra konservatorsutbildningar, framför allt de nordiska. Utlandspraktik för studenterna möjliggörs genom kontakter med kulturvårdsinstitutioner i främst Europa och Nordamerika. För närvarande bedrivs ett utvecklingsarbete vid konservatorsutbildningen och ett samarbete med Konservatorskolen i Köpenhamn har inletts för att utveckla utbytet och samordningen mellan den svenska och den danska utbildningen.

Internationellt medverkar Göteborgs universitet i det europeiska konservatorsnätverket European Network for Conservation-Restoration Education (ENCoRE).

Konservatorsutbildningen har ett resurskrävande utbildningsinnehåll samtidigt som antalet studenter är begränsat, vilket medfört att grundutbildningen tidigare haft ekonomiska problem. Under de senaste åren har utbildningen stärkts genom riktade satsningar inom Göteborgs universitet och en stabil ekonomisk grund har etablerats. De särskilda villkor som gäller konservatorsutbildningen kräver alltjämt att resursfrågorna uppmärksammas och bevakas kontinuerligt.

6.2. Carl Malmsten – Centrum för Träteknik och Design

Vid Carl Malmsten – Centrum för Träteknik och Design, Linköpings universitet, finns Nordens enda utbildning för möbelkonservatorer. Utbildningen integrerades med Linköpings universitet år 2000 och är en treårig grundutbildning om 120 p. med ett årligt intag av fyra studenter. Planer föreligger att etablera ett tvåårigt Masterprogram om 80 p. från och med 2008. Vanliga arbetsplatser efter avslutade studier är som egna företagare och på kulturarvsinstitutioner.

Utbildningen är yrkesförberedande och har både en hantverksmässig och vetenskaplig grund. Kandidatexamen från Möbelkonserveringsprogrammet ger tillträde till högre studier inom konserveringsområdet, såväl i Sverige som utomlands.

Samarbete finns med bland andra RAÄ, Kungliga Husgerådskammaren, Nationalmuseum, Nordiska museet och Östergötlands länsmuseum. Främst handlar det om utplacering av praktikanter och anlitande av lärare från institutionerna.

På motsvarande sätt har Möbelkonserveringsprogrammet kontakter och utbyte med en rad internationella institutioner som Nationalmuseum i Danmark, Victoria & Albert Museum och Wallace Collection i England, Rijksmuseum och Amsterdam Historisches Museum i Holland. Carl Malmsten CTD har kontakter med flera internationella konservatorsutbildningar i bland annat Finland, Holland och England.

6.3. Övriga utbildningar

Exempel på övriga utbildningar där konservering berörs är Möbelrestaurering i Steneby, Föremålsantikvarisk linje på Gotlands högskola och Museum studies, Göteborgs universitet. Noteras bör att dessa utbildningar inte utbildar konservatorer. Bevarandefrågorna ingår mer som orientering i utbildningen.

En betydelsefull åtgärd för att stärka bevarandeperspektiven är att öka bevarandefrågornas närvaro i andra relevanta utbildningar. Många av de studenter som läser arkeologi och arkiv -, musei- och konstvetenskap kommer i

sitt yrkesliv både direkt och indirekt att hantera och påverka det fysiska kulturarvet. Initiativ finns vid Högskolan på Gotland till att ge bevarandefrågorna ett bredare utrymme. Liknande perspektiv borde genomsyra fler utbildningar vid landets universitet och högskolor.

6.4. Forskning och utveckling

Forskning och utveckling inom konserveringsområdet är av stor vikt för att utveckla bevarandemetoder och för att stärka befintliga kunskaper. Bevarandet av moderna material som plaster, legeringar och syntetiska textilier, är exempel på viktiga forskningsområden. Kunskap är nödvändig för kulturarvets framtid, mångfald och bruk. Därför behöver forskningen stärkas hos universiteten och kulturarvsinstitutionerna.

Forskningen inom konserveringsområdet har först under de senaste 10–20 åren börjat knytas till grundutbildning och professionsrelaterad forskarutbildning. I en fortsatt utveckling av konservatorsyrkets professionalisering är denna koppling mellan grundutbildning, yrkesutövande och vetenskaplig kunskapsutveckling en central fråga. Den svenska forskarutbildningen i konservering etablerades vid Göteborgs universitet 1994. Idag är 5–6 konservatorer aktiva doktorander och ytterligare intagningar planeras. Vid Göteborgs universitet pågår doktorandprojekt på Företagsforskarskolan Naturliga material med inriktning mot Miljö- och Kulturvård. För närvarande pågår långt komna diskussioner med den danska Konservatorsskolen om ett breddat samarbete kring forskarutbildningen. Den positiva bilden av en ny professionsgrundad forskningsdisciplin i framväxt, innebär dock inte att det saknas problem. Det behövs fler långsiktiga tjänster med inriktning mot forskning, tillräcklig forskningsvolym, projektfinansiering och ett utvecklat nationellt och internationellt samarbete för att Sverige ska kunna driva en lämplig och hållbar forskning inom konserveringsområdet. Viktigt för den långsiktiga stabiliteten i ämnet och utbildningen är inrättandet av en professur med särskild inriktning mot konservering.

Problembilden är likartad för tillämpad forskning och metodutveckling. En allmän stimulans av forskning och samverkan krävs inom hela konserveringsområdet, även utanför universiteten. Möjligheterna till forskning och utveckling på de offentliga kulturarvsinstitutionerna är generellt begränsade. I det dagliga konserveringsarbetet pågår en ständig utveckling av metoder och kunskap, men en ökad samverkan och större riktade forskningsprojekt är nödvändigt för att stärka konserveringsområdet ytterligare. Därtill krävs ökade finansieringsmöjligheter. Det är även viktigt att efterfrågan på forskarutbildad personal ökar på arbetsmarknaden och att forskning uppmuntras av berörda arbetsgivare.

6.5. Konservator – ett yrke i utveckling

I ett internationellt perspektiv befinner sig konservatorsyrket och konserveringsverksamhet i en avgörande förändrings- och utvecklingsfas med ökade anspråk på kompetens, utbildning och forskning inom området. Det har skett en förändring till ett vidare perspektiv på konserveringens olika ansvarsområden, som bland annat innebär färre aktiva konserveringsåtgärder på enskilda föremål till förmån för ett preventivt synsätt. Avgörande förändringar i yrkets professionella regler och etiska förhållningssätt understryker detta synsätt, som tar sikte på både de individuella föremålen som samlingen som en helhet. Denna kursändring och utökning av konserveringsbegreppet ställer nya krav på konservatorsyrkets utövare och på utbildningarnas innehåll och kvalitet. I det så kallade Paviadokumentet från 1997 [1] poängteras behovet av en balans mellan tillämpning, naturvetenskap och humaniora för att uppnå förståelse och integrering av teoretiska och praktiska färdigheter och kunskaper. Målet är också att konservatorsutbildningar i Europa ska ges på akademisk nivå med möjlighet till fortsatt forskarutbildning inom konservering.

Inom EU pågår ett arbete för att skapa en gemensam utbildningsstruktur för utbildningar på akademisk nivå i Europa. Det baseras på Bolognadeklarationen, som undertecknats av EU:s utbildningsministrar. Avsikten är att öka rörligheten samt säkra kvalitet och jämförbarhet, bland annat genom ett gemensamt bedömnings- och examinationssystem. Fördelarna med en gemensam utbildningsstruktur är många. Det ökar möjligheter till utbyte, samarbete och nätverksbyggande mellan universitet och högskolor i olika länder samtidigt som det bidrar till en gemensam arbetsmarknad.

6.5.1. Konservator – ingen skyddad yrkestitel

Konservator är ingen certifierad eller auktoriserad yrkestitel i Sverige. Det betyder att vem som helst, oavsett utbildning och erfarenhet kan kalla sig konservator eller sitt företag som ”konserveringsateljé”. Detta är ett problem vid anställnings- och upphandlingsförfaranden, både inom offentlig och privat sektor.

I England har flera intresseorganisationer för konservatorer nyligen slagits samman till en stor organisation – Institute of conservation (IC). IC har en ingående ackreditering av sina medlemmar, tillhandahåller register, och informerar allmänhet om vilka krav man kan ställa på konservatorer i fråga om kompetens och service.

7. Kartläggning av konservatorer i Sverige

7.1. Vem är konservator?

I denna rapport definieras yrkestiteln konservator enligt följande:

- Person som har avslutad konservatorsutbildning från svensk eller internationell högskola/universitet
- Person som genom lärlingssystem utbildats till konservator innan konservatorsutbildningen startade vid Göteborgs universitet 1986 och är ordinarie medlem av Nordiska Konservatorförbundet eller Svenska Föreningen för Textilkonservering

7.2. Konservatorer anslutna till NKF-S och SFT

Nordiska Konservatorförbundet

Nordiska Konservatorförbundet (NKF) är en nordisk intresseorganisation för konservatorer i Norden. Den svenska sektionen, NKF-S, som organiserar majoriteten av landets konservatorer har cirka 350 medlemmar varav 137 är ordinarie medlemmar. Målerigruppen är störst och omfattar runt 130 personer, pappersgruppen cirka 50. Den arkeologiska gruppen och möbelgruppen omfattar 30 konservatorer vardera. Sten och skulpturgruppen utgörs av cirka 17 konservatorer.

Svenska Föreningen för Textilkonservering

Svenska Föreningen för Textilkonservering (SFT) är en förening för personer som yrkesmässigt utför konservering av textila föremål. SFT har 54 textilkonservatorer som är verksamma i Sverige.

7.3. Privata konservatorer

Konservatorer på den privata marknaden finns inom ett flertal materialgrupper, där måleri är den dominerande materialkategorin. Allmänt kan sägas att den privata marknaden ofta utgörs av en- eller tvåmansföretag utan anställda, även om undantag finns. Kunder finns på kulturarvsinstitutioner, arkiv, bibliotek och kyrkliga församlingar. Parallellt har de privata konservatorerna en kundgrupp i och med samlare och andra privatpersoner, antikhandlare och auktionshus. Sett utifrån konservatorns perspektiv kan det ibland vara svårt att etablera sig och överleva som privatpraktiserande på en marknad där behoven är stora men resurserna begränsade för inköp av konserveringstjänster. Ofta är uppdragen korta, men kräver samtidigt stora lokalytor samt avancerad och kostbar utrustning. Inom materialkategorier som konst och interiörer är förutsättningarna bättre på grund av en större marknad, vilket kan vara en förklaring till dominansen av privata målerikonservatorer.

Det finns flera faktorer som gör det svårt att ange en exakt siffra på hur många privata konservatorer som är verksamma. Alla är inte anslutna till befintliga branschorganisationer och man kan driva en konserveringsateljé utan att vara konservator.

7.4. Sysselsättningsgrad

Enligt en preliminär sammanställning från Göteborgs universitet över arbetssituationen för de studenter som antogs till konservatorsutbildningen åren 1985–2001 (totalt 200 personer) har 60 procent tillsvidareanställning eller eget företag inom konservering. 20 procent har projektanställning eller vikariat. Resterande 20 procent bedriver fortsatta studier inom ämnet alternativt har lämnat konserveringsområdet för annat arbete. Kvalitativt säkra siffror över arbetslösa konservatorer har inte gått att frambringa via Arbetsmarknadsverket.

7.5. Kartläggning av konservatorer på offentliga institutioner

Kartläggningen redovisar offentligt anställda konservatorer och konserveringsateljéer samt deras materialspecialisering, institutionell tillhörighet och geografisk spridning i landet. Redovisningen bygger på inkomna enkätsvar och telefonkontakter samt intresseföreningarnas medlemslistor. Privata ateljéer, det vill säga enskilda firmor och aktiebolag, har ej ingått i undersökningen och redovisas därmed inte. Både på arkiv och bibliotek finns bokbindare vars arbete delvis ligger nära konservatorns. Bokbindare omfattas inte av denna kartläggning.

I avsaknad av skyddad yrkestitel kan det inte säkert fastställas att samtliga redovisade konservatorer är konser-

vatorer i enlighet med rapportens definition. Intresseorganisationernas medlemskriterier har genom åren förändrats tillföljd av yrkets utveckling. Nuvarande kriterier för ordinarie medlemskap motsvarar rapportens definition. Bland medlemmarna finns emellertid associerade medlemmar som också uppfyller kriterierna för ordinarie medlemskap. Här finns också pensionärer och andra icke yrkesverksamma konservatorer. Ett fåtal av medlemmarna är inte konservatorer men arbetar med konserveringsfrågor utifrån sitt yrke, till exempel som kemist och ingenjör. Det finns även verksamma konservatorer som av olika skäl valt att inte bli medlemmar i yrkesorganisationerna.

7.5.1. Redovisning av offentligt anställda konservatorer

Enligt RAÄ:s sammanställning finns 179 offentligt anställda konservatorer (antal årsverken), varav 164 är tillsvidareanställda. Sammanlagt 54 offentliga institutioner har konservatorer anställda. Kartläggning institution för institution samt karta som visar den geografiska spridningen återfinns i bilaga 2.

7.5.1.1. Geografisk spridning

Geografiskt är konservatorerna koncentrerade till Stockholmsområdet, Västra Götalandsregionen och Skåne. En delförklaring är att många av de större, offentliga kulturarvsinstitutionerna är placerade i dessa områden. I Göteborg och Västra Götalandsregionen har sannolikt konservatorsutbildningen vid Göteborgs universitet en positiv inverkan på omfattningen av konservatorer. Norr om Östersund är tillgången till konservatorer inom olika materialkategorier mycket begränsad.

7.5.1.2. Institutionell fördelning

60 procent av de offentligt anställda konservatorerna återfinns inom statliga myndigheter och institutioner med statsanslag, 26 procent på regionala institutioner och 13 procent i kommunal regi. Av de offentligt anställda är den vanligaste arbetsplatsen ett museum. De mest förekommande materialkategorierna är papper, måleri, textil och kulturhistorisk konservering. Samtidigt finns det materialspecialiseringar som förekommer i ringa omfattning. Ett exempel är fotokonservering. Enligt Fotosekretariatet vid Nordiska museet har kulturarvsinstitutionerna minst 30 miljoner fotografier i sina samlingar. I dagsläget finns enbart fyra konservatorer med inriktning foto på landets kulturarvsinstitutioner.

Arkiv

Inom arkivsektorn finns elva fasta årsverken. Riksarkivet och Krigsarkivet står för majoriteten av tjänsterna. Av landsarkiven är det två arkiv som har konservatorer. På övriga arkiv är bokbindaren mer förekommande. Papper är den vanligaste materialspecialiseringen. Drygt hälften av landsarkiven bedriver uppdragsverksamhet inom papperskonservering och bokbinderi.

Bibliotek

Inom biblioteksväsendet finns tillsvidareanställda konservatorer på två institutioner, Kungliga biblioteket och Uppsala universitetsbibliotek. Den huvudsakliga materialinriktningen är papper. I likhet med arkivsektorn är det mer vanligt med bokbindare än konservatorer på biblioteken.

Centrala museer

Drygt 50 årsarbetande konservatorer finns på de centrala museerna. På centralmuseer med myndighetsansvar har 15 av 20 museer konservatorer anställda[2]. Av de centrala museer som är stiftelser finns konservatorer enbart på Nordiska museet. Sammantaget på de statliga museerna finns en stor variation i materialkompetensen. Nationalmuseum har flest konservatorer med sina 14 fasta tjänster, vilka bland annat finansieras genom en omfattande uppdragsverksamhet. Uppdragsverksamhet bedrivs även vid Livrustkammaren/Skokloster/Hallwylska museet (LSH) och Statens försvarshistoriska museer (SFHM).

Länsmuseer

Två tredjedelar av länsmuseerna har konservatorer. Det är på länsmuseerna vi finner flest visstidsanställda konservatorer. Våren 2005 var nästan 20 procent av konservatorerna på länsmuseerna visstidsanställda. Samtidigt är det på länsmuseerna som uppdragskonservering huvudsakligen bedrivs. Åtta museer finansierar verksamheten helt eller delvis genom externa uppdrag, i flera fall upp till 75 procent till 100 procent av årsarbetstiden. Måleri är den dominerande materialgruppen på länsmuseerna.

Kommunala museer

På de kommunala museerna är det i stort sett bara de större stadsmuseerna samt ett par konstmuseer som har konservatorer. Totalt är det 18 årsarbetande konservatorer som har en tillsvidareanställning fördelade på åtta museer. Tre av dessa bedriver uppdragsverksamhet. Papper och kulturhistorisk konservering är de mest förekommande materialspecialiseringarna.

RAÄ

Myndigheten är med 21 tjänster den enskilt störste arbetsgivaren för konservatorer i Sverige. Ett av RAÄ:s uppdrag är att vidareutveckla metoderna för vården av det materiella kulturarvet, vilket bland annat görs genom olika forsknings- och utvecklingsprojekt. Motsvarande 13 tjänster finansieras genom konserveringsuppdrag. RAÄ erbjuder

konsulttjänster inom aktiv och förebyggande konservering och kemisk analys. I huvudsak är det inom områdena kyrkligt och arkeologiskt material samt sten och muralmåleri som RAÄ har sin specialisering.

RAÄ:s verksamhet inom vård och konservering av byggnader och föremål är en av de verksamheter som enligt ett regeringsbeslut 2005 ska omlokaliseras till Gotland senast den 31 december 2008. Omlokaliseringens konsekvenser för konserveringsverksamheten beskrivs i kapitel 11.

Studio Västsvensk Konservering

SVK är en regional konserveringsinstitution knuten till Västra Götalandsregionen och är vid sidan av RAÄ Sveriges näst största arbetsgivare för konservatorer med 17 tjänster. Verksamheten har en anslagsfinansiering till 40 procent, resterande finansieras genom uppdragsverksamhet. SVK är specialiserad på arkeologisk konservering och har även kompetens inom ett flertal materialgrupper.

Kungliga Husgerådskammaren

Kungliga Husgerådskammaren är med tolv årsverken den tredje största arbetsplatsen för konservatorer. Man har en stor variation av materialkompetenser och arbetar uteslutande med inredningar och samlingar på de kungliga slotten.

Övriga

Övriga institutioner med konservatorer är till exempel Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna, som har i uppgift att bedriva vård- och konserveringsverksamhet inom områdena papper och metall. I huvudsak är centrala institutioner uppdragsgivare, som RAÄ, Riksarkivet, Kungliga biblioteket och vissa statliga museer. Stiftelsen Föremålsvård har 16 anställda som arbetar med vård och konservering, varav två personer har konservatorsexamen. Vi vill även lyfta fram Stockholms konstkansli, som med sina tre tjänster är den enda offentligt finansierade ateljén i landet som inrättats för att konservera offentlig konst utanför staten.

8. Resursbehov inom vård och konservering

I följande avsnitt ges exempel på resursbehovet av vård och konservering för ett urval av myndigheter och institutioner som förvaltar kulturarvet. De institutioner och kulturarvsförvaltare som vi valt att beskriva är följande:

- Museer
- Arkiv
- Bibliotek
- Länsstyrelser
- Svenska kyrkan
- Aktörer inom den arkeologiska processen

Beskrivningen av resursbehoven inom vård och konservering är inte heltäckande. Det finns områden som inte omfattas av denna rapport, till exempel föremåls- och arkivsamlingar på universitet och högskolor, stiftelser och företag, offentlig konst och lösöre i byggnadsminnen. Andra institutioner med material av stort kulturhistoriskt värde är Lantmäteriverket, Svenska Filminstitutet med flera. Behoven för dessa institutioner ingår ej i vår beskrivning.

Beskrivningen av resursbehoven bygger på utskickade enkäter och intervjuer, tidigare rapporter och utredningar, institutionernas återrapporteringar till regeringen och erfarenheter inom styrgruppen. Beskrivningen av resursbehoven går inte i detalj in på hur stort vård- och konserveringsbehovet är i enskilda institutioners samlingar. En sådan omfattande kartläggning har inte varit möjlig inom detta uppdrag.

8.1. Centrala museer

Resursbehoven som beskrivs avser både myndigheter och museistiftelser. Flera utredningar om centralmuseerna pågår, som bland annat berör bevarandearbetet. Parallellt med denna rapport har SFHM utarbetat förslag till bevarandet av det svenska försvarets kulturarv. I rapporten *"Försvar i förvar"* (Statens försvarshistoriska museer, 2005) föreslås att SFHM ska få ett övergripande ansvar för museisamlingarna vid försvarsmaktens museer. Det pågår även en översyn av scenkonstens dokumentation, som ska redovisas i april 2006. Bakgrunden är bland annat det uppmärksammade vårdbehovet av samlingarna vid Drottningholms slottsteater. Samordningsmöjligheter för Sveriges Teatermuseum, Dansmuseet och Marionettmuseet kommer att studeras. Samtidigt har Riksrevisionen en pågående granskning av de centrala museerna, där förutsättningarna museerna ges av staten för att bevara och bruka samlingarna studeras. Även hur museerna hanterar sitt uppdrag utifrån de förutsättningar som ges analyseras (*Ett säkrat kulturarv – centralmuseernas och deras samlingar, dnr 31-2005-0900.*)

De resursbehov vi bedömer finns för centralmuseernas är följande:

En prioritering av konservatorsresurserna

På de centrala museerna har cirka två tredjedelar tillgång till egen konservator. För att en godtagbar samlingsvård ska kunna bedrivas bör det finnas en grundbemanning på alla statliga museer. Samtidigt behöver de museer som har konservatorer en viss personalförstärkning i förhållande till samlingarnas storlek för att kunna utföra arbetet i önskvärd omfattning.

Fortsatta satsningar på förebyggande konservering

På senare år har det skett en klar förbättring av magasinsstandarden på de centrala museerna, men fortfarande är magasinssituationen den viktigaste frågan för flera museer enligt Centralmuseernas samarbetsråd. Att investera i ändamålsenliga magasin och att ombesörja packning, flytt och transporter är mycket kostsamt. Lokalkostnaden för föremålsmagasinen är idag en stor utgiftspost för museerna. En sänkning av lokal- och magasinskostnaderna skulle kunna öka resurserna till bevarandearbetet och vården av samlingarna.

Även andra förebyggande åtgärder måste kontinuerligt utföras för att hålla bevarandearbetet på en acceptabel nivå. Kunskapsspridning för att skapa en positiv inställning hos intendenter och andra som handhar samlingar är av stor vikt.

Fler fort- och vidareutbildningsmöjligheter

Fort- och vidareutbildningsbehovet är stort och måste bedrivas kontinuerligt. Som konservator har man behov av fördjupning inom konserveringsområdets alla delar. Parallellt behöver övrig personal grund- och vidareutbildning i förebyggande konservering. Många personalgrupper på museerna har gått RAÄ:s utbildning Tidens Tand i förebyggande konservering, men uppföljning och fördjupning behövs i form av kontinuerliga kurser och seminarier. Samtidigt tillkommer det ständigt ny personal som behöver få tillgång till liknande kunskaper.

Samordning av konserveringsfrågor

Både konservatorer och samlingsansvariga har framfört behovet av en central samordning som tillgängliggör konserveringsrelaterad information och kunskap, som håller sig ajour om forskning och utveckling och som utarbetar och sammanställer riktlinjer för vård och konservering. Ett formellt nätverk har också lyfts fram som en möjlighet att samordna information, erfarenheter och kunskaper. Det skulle utgöra ett värdefullt stöd för institutionernas arbete.

Förstärkt metodutvecklingsarbete och tillgång till spetskompetens

Konservatorerna på de centrala museerna uppger att det vore önskvärt att få möjlighet att ägna sig åt utvecklingsarbete genom att delta i både nationella och internationella samarbetsprojekt. Men samtidigt är möjligheten till utvecklingsarbete, fördjupning och specialisering begränsad på de enskilda institutionerna på grund av brist på tid och resurser. Man anser att Göteborgs universitet samt myndigheter som RAÄ och Riksarkivet i högre grad borde arbeta med kunskapsuppbyggnad och metodutveckling samt sörja för att spetskompetens finns, som kan bistå de olika kulturarvsinstitutionerna. Flera centralmuseer har uttryckt en oro över att tillgången till spetskompetens kommer att försvåras i och med att delar av RAÄ ska omlokaliseras till Gotland.

8.2. Länsmuseer och kommunala museer

Länsmuseer och kommunala museer har en viktig uppgift i att förvalta det regionala och lokala kulturarvet genom sitt arbete med insamling, dokumentation och utställning. Konservatorer finns på två tredjedelar av länsmuseerna. För länsmuseerna, som även ska utgöra en resurs för länet i bevarandefrågor, är bristen på konservatorskompetens märkbar. Även de grupper som normalt vänder sig till länsmuseet för konsultation, som kommunala museer, hembygdsföreningar med flera, påverkas av bristen på fackutbildad personal. Museer utan egen konservator saknar ofta kontaktnät och kännedom om vilka aktörer det finns inom konservering.

Resursbehoven för museer på regional och lokal nivå kan sammanfattas med följande:

Fler konservatorer på regional och lokal nivå

Av länsmuseerna är det två tredjedelar som har tillgång till en konservator. På kommunal nivå finns konservatorer i stort sett bara på några av de större stadsmuseerna. Generellt borde fler konservatorer anställas på regionala och lokala museer. Det bör vara ett minimum att varje län genom sitt länsmuseum har minst en heltidsanställd konservatorsutbildad person.

Flera länsmuseer och kommunala museer har framfört att regionala konserveringsinstitutioner behövs som ett komplement till befintliga konservatorsresurser för att säkerställa att det finns tillgång till olika konservatorskompetenser i hela landet.

SVK i Västra Götalandsregionen nämns som en förebild, där konservatorer med olika materialkompetenser finns samlade. Även med regionala konserveringsinstitutioner är det viktigt att varje länsmuseum och större kommunalt museum har sin egen konservator, som har den dagliga kontakten med samlingarna och andra yrkesgrupper på museet. Regionala konserveringsinstitutioner kommer i sig inte att avhjälpa det faktum att vissa museer inte anser sig ha råd att köpa externa konserveringstjänster. För att nya konserveringsinstitutioner eller företag ska kunna etableras måste det finnas en marknad.

Kompetensutveckling inom förebyggande konservering

Både länsmuseer och kommunala museer har ett behov av kompetenshöjning inom bevarandeområdet för att stärka kvaliteten på det interna samlingsarbetet och för att bygga upp en beställarkompetens vid inköp av externa konservatorstjänster. Kurser i förebyggande konservering efterfrågas, helst i närområdet då det inte alltid finns ekonomisk möjlighet att låta personal delta i kurser och utbildningar som innebär långa resor och övernattningar. Många av museerna hänvisar till Nätverket för konservering och magasinering i Region Skåne[3] som arrangerar kortkurser och seminarier, vilket anses som en förebildlig modell som borde tillämpas på fler platser i landet.

Arbetet med förebyggande insatser bör förstärkas

På länsmuseerna har det skett en positiv utveckling på senare år med bland annat nya magasin, men än återstår många investeringar innan godtagbar kvalitet uppnås. Även på de kommunala museerna är behovet av förebyggande åtgärder stort. De kommunala museerna har inte kommit lika långt som de statliga museerna och vissa länsmuseer har gjort i det förebyggande arbetet. På kommunala museer är det inte ovanligt att man uttrycker en osäkerhet i vem eller vilka man ska vända sig till för råd i vård- och konserveringsfrågor. Kommunala museers samarbetsråd anser att det råder en viss brist på konservatorer som bidrar till problembilden jämte otillräckliga magasin och ökande hyror.

8.3. Hembygdsmuseer och arbetslivsmuseer

Hembygdsrörelsen tar idag ett stort ansvar för kulturarv och kulturmiljövård. Enligt Sveriges Hembygdsförbund finns drygt 2 miljoner föremål samt lika mycket fotografier, arkivalier, ljudband, filmer på landets hembygdsgårdar.

Nya finansieringsmöjligheter för vård- och konserveringsinsatser

Ekonomin är en svårighet för många hembygdsmuseer och arbetslivsmuseer. De drivs ofta ideellt, ibland i kombination med kommunala anslag och smärre intäkter. Framför allt är det i samband med större investeringar och köp av vård- och konserveringstjänster som den ansträngda ekonomin är kännbar. Externa bidrag för vård- och konserveringsarbeten saknas, med några få undantag. Arbetslivsmuseer som skildrar industrisamhällets kulturarv kan söka årliga statliga bidrag genom RAÄ. Men behovet är större än de befintliga resurserna. 2005 fick RAÄ 400 ansökningar till ett sammanlagt belopp om cirka 50 miljoner kronor. 4 miljoner kronor fanns att fördela.

Mer stöd och kunskaper i förebyggande vård och konservering

Många hembygdsföreningar och arbetslivsmuseer har både vilja, engagemang och kunskaper för att förvalta sina miljöer. Men kunskapen om hur de kan arbeta med förebyggande vård och konservering behöver öka, framför allt när det gäller hur de med enkla medel kan förebygga vanliga skadeorsaker som fukt, mögel och skadedjur. För att stärka föreningarnas kunskaper behövs löpande stöd i form av rådgivning, kurser och handböcker. Länsmuseerna finns som stöd till hembygdsföreningarna i vissa län, men länsmusernas egen kunskap inom vård och konservering varierar från län till län.

Nätverk för kunskapsuppbyggnad och kompetensöverföring

Många arbetslivsmuseer visar hantverk och tekniska produktioner genom att använda och bruka den tekniska utrustningen. Det innebär att de vårdåtgärder som görs, ofta syftar till att hålla maskindriften i gång genom renoveringar, kompletteringar och inköp av maskindelar. Kunskapen om maskiner och produktionsutrustning är ofta knuten till äldre generationer, som arbetat på anläggningen som nu blivit museum. Denna yrkeskunskap måste bevaras och överföras till fler personer för att samhället ska kunna levandegöra arbetets historia. Det finns behov av ett formellt nätverk som kan vara ett stöd för vård och konservering av industri- och teknikhistoria. En viktig uppgift för nätverket är att finna former för att säkerställa kunskapsöverföringen. Andra tänkbara uppgifter för ett nätverk är att samla in erfarenheter och goda exempel, förmedla expertkontakter och arrangera utbildningsinsatser. Arbetets museum har ett särskilt ansvar för arbetslivsmuseer i Sverige och arbetar delvis i den riktningen. Även Tekniska museet, som är centralmuseum för teknik- och industrihistoria, har en roll att spela för arbetslivsmuseerna. Varken Arbetets museum eller Tekniska museet har idag inte tillräckliga resurser för att stödja arbetslivsmuseerna i efterfrågad omfattning.

8.4. Arkiv

Riksarkivet har på senare år lagt fram flera rapporter om situationen för de statliga arkivmyndigheterna. I rapporten *"… en acceptabel nivå"* (RA 50-1999/459) inventerades arkivens vårdbehov. Slutsatserna i Riksarkivets rapport är att det finns ett mycket stort vårdbehov och att en bevarandestrategi för samlingarna måste utarbetas för att arkivhandlingarna inte ska förstöras. Vidare konstaterar man att en konsekvens av uteblivna vårdinsatser är att allt fler arkivhandlingar måste undandras utlåning och annan användning, vilket minskar tillgängligheten till materialet. Under hösten 2005 presenterade Riksarkivet sin nya bevarandestrategi *"Härifrån till evigheten"* (RA 01-2005/2052), som ligger till grund för att finna vägar till samordning inom arkivområdet.

Ökad kompetensutveckling genom seminarier, kurser och nätverk

Det finns ett behov av kompetensutveckling i bevarandefrågor, både för konservatorer och bokbindare, men framför allt för andra berörda personalgrupper som till exempel arkivarier. Enligt Riksarkivet finns bristande kunskaper hos de arkivanställda både vad det gäller det förebyggande arbetet och i de beslut som tas om vilka konserveringsinsatser som bör göras. Utöver Riksarkivet och Krigsarkivet utför endast några få landsarkiv någon form av konserveringsarbete. Preventiva insatser förekommer i varierande grad. Riksarkivet noterar att medvetenheten på senare år har ökat, bland annat genom Sesam-projektet och ett ökat utbud av kurser och seminarier. Genom fortsatta kompetensstärkande åtgärder kan den positiva utvecklingen förstärkas ytterligare. Även arkivpersonal vid museer och andra institutioner med arkivhandlingar har motsvarande behov av kompetensutveckling.

Utbyggd konservatorskompetens på arkiven

Konservatorskompetensen bör byggas ut till att omfatta alla landsarkiv. Genom en ökad närvaro av konservatorer på arkiven kan det förebyggande arbetet stimuleras. Samtidigt kan kunskapsstödet till andra personalgrupper samt till mindre arkiv i regionen utvecklas, som kan bidra till ett aktivt och medvetet bevarandearbete.

Riksarkivet som koordinator för bevarandearbetet på statliga arkivmyndigheter

Riksarkivet anser att finns det ett behov av att samordna bevarandearbetet inom arkivmyndigheterna. En gemensam samordning genom samarbete och kompetensutveckling behövs för att effektivisera bevarandeinsatserna. Enligt Riksarkivet har landsarkiven uttryckt önskemål om att myndigheten borde ta initiativ till att driva dessa frågor.

Arbete pågår med att finna former för en samordning inom arkivverket.

Riksarkivets ansvar för metodutveckling inom arkivområdet

Ett förslag till ny bevarandestrategi för Riksarkivet och landsarkiven är under implementering. Enligt förslaget ska myndigheten i ännu högre grad än förut arbeta för att utveckla och samordna tekniska metoder inom verksamhetsområdet samt ge råd, information och utbildning till i första hand landsarkiven. Riksarkivet kommer i och med detta att få en tydligare roll för metodutveckling inom området arkivalier och dokument. I samband med RAÄ:s enkätundersökning har det framförts att Riksarkivet som central myndighet för arkivsektorn bör arbeta mer med metod- och utvecklingsarbete.

8.5. Bibliotek

Boksamlingar av historiskt värde finns på många av landets läns- och folkbibliotek, stifts- och landsbibliotek, skolor, universitetsbibliotek och forsknings- och specialbibliotek. Trots böckernas kulturhistoriska värde har bevarandefrågorna ingen stark ställning i biblioteksvärlden. Bokens värde som informationsbärare har prioriterats framför andra värden. 1999 gjorde Kungliga biblioteket en kartläggning av bibliotekens behov av bevarandeinsatser (*Nationell bevarandeplan för svenska bibliotek – slutrapport avseende påbörjad inventering av äldre samlingar i svenska bibliotek, 1999*). Inventeringen visar att det finns stora brister i hur böckerna förvaras och hanteras. Dessutom saknar cirka 70 procent av biblioteken personal med ett särskilt ansvar för de äldre samlingarna. Hur stort vård- och konserveringsbehovet är på landets bibliotek är inte känt. För biblioteken finns följande behov avseende vård och konservering:

En nationell bevarandeplan för strategiskt bevarandearbete vid biblioteken

Kungliga biblioteket har påtalat behovet av en nationell bevarandeplan för landets äldre boksamlingar. För att en sådan ska kunna utarbetas krävs först en övergripande inventering av det äldre bokbeståndet för att man ska kunna bedöma resursbehovet och för att få ett underlag för nödvändiga prioriteringar.

Grundläggande rådgivning och information i bevarandefrågor

I samband med Kungliga bibliotekets inventering framkom att många bibliotek saknar både kompetens och resurser att hantera sina äldre boksamlingar. Biblioteken påtalade själva att det finns ett behov av rådgivning, utbildning och praktisk hjälp i bevarandefrågor.

Ett permanentat bevarandesekretariat för bibliotek med äldre boksamlingar

Rapportens resultat var ett av skälen till att Kungliga biblioteket inrättade det Nationella Bevarandesekretariatet år 2002. Sekretariatet arbetar med informationsspridning, utbildning och rådgivning till biblioteken. Sekretariatet har betraktats som ett pilotprojekt och Kungliga biblioteket har för avsikt att permanenta verksamheten. En permanent central resurs behövs för att höja kunskapen och kvaliteten på bevarandearbetet på landets bibliotek.

Fler konservatorer i bibliotekssektorn

Det finns få fasta konservatorstjänster vid landets bibliotek, förutom på Kungliga biblioteket bara vid Uppsala universitetsbibliotek. Av tradition har bokbindare haft en mer framträdande plats på biblioteken, men även de finns i begränsad omfattning. Det behövs fler konservatorer och bokbindare på bibliotek med samlingar av stort kulturhistoriskt värde, som kan arbeta med förebyggande insatser och med råd och stöd till bibliotekspersonal.

8.6. Länsstyrelserna

Som tidigare beskrivits är länsstyrelsernas roll i fråga om konservering kopplad till lagstiftningen i KML. Länsstyrelsen kan i sin tillståndsgivning avseende kyrkliga inventarier, interiörer och exteriörer ställa krav på hur konserveringsåtgärder ska utföras. I samband med arkeologiska undersökningar kan länsstyrelsen förena ett tillstånd för ingrepp i en fornlämning med villkor om konserveringsåtgärder. Enligt Allmänna råd från RAÄ (1998:1) bör länsstyrelsen kontrollera att den valde konservatorn uppfyller uppställda lämplighets- och kompetenskrav.

Resursbehovet för länsstyrelserna kan sammanfattas med:

Kunskaper i konserveringstekniska frågor för bedömning av ärenden

Tillståndsansvaret innebär bland annat att länsstyrelsen ska bedöma lämpligheten och rimligheten i förslagna konserveringsåtgärder. Länsstyrelsen ansvarar även för den antikvariska kontrollen av arbetet samt de besiktningsutlåtanden som ligger till grund för bidrag som kyrkoantikvarisk ersättning. För att kunna göra en korrekt bedömning av föreslagna konserveringsåtgärder krävs kunskaper i konserverings- och materialteknik. Den antikvariska kompetensen är god på länsstyrelserna, men den behöver kompletteras med bättre kunskaper i konservering för att handläggarna på länsstyrelsen ska kunna göra en så adekvat bedömning av ärendet som möjligt. För att kunna leva upp till det ansvar som åligger dem behöver länsstyrelserna på sikt bygga upp en beställarkompetens inom konserveringsområdet och utveckla samarbetet med varandra.

Fler aktörer inom konservering på regional nivå

I vilken grad länsstyrelserna anlitar extern kompetens för bedömning av tillståndsärenden varierar. Vissa vänder sig till länsmuseet, RAÄ eller till privata konservatorer. I vissa delar av landet kan det finnas problem med att få tillgång till konservatorskompetens. Förutom att länsstyrelserna behöver stärka sina egna kunskaper för att mer självständigt kunna handlägga konserveringsärenden och bli bättre på att beställa konserveringstjänster, behövs fler aktörer inom konserveringen på det regionala planet som länsstyrelserna kan konsultera.

Stöd och vägledning från RAÄ

RAÄ:s stöd till länsstyrelserna ska fungera på ett övergripande plan, till exempel genom föreskrifter och allmänna råd som fungerar som vägledning för länsstyrelserna i deras arbete. För att stärka länsstyrelsernas roll som beställare av konserveringstjänster behöver RAÄ göra en översyn av befintliga råd samt i större omfattning ta initiativ till utbildnings- och informationsinsatser riktade till länsstyrelserna.

8.7. Svenska kyrkan

Svenska kyrkan förvaltar stora kulturhistoriska värden från medeltid och framåt. Även efter Svenska kyrkans relationsförändring till staten ansvarar kyrkan för bevarandet av det kyrkliga kulturarvet enligt KML. Församlingarna köper i huvudsak konservatorstjänster på den privata marknaden eller genom att anlita kulturarvsinstitutioner med uppdragsverksamhet. Domkyrkoförsamlingen i Uppsala har en textilkonservator, som även är verksam i det egna och angränsande stift. 2004 etablerade Västerås kyrkliga samfällighet en konserveringsverksamhet. Verksamheten är under utveckling och ambitionen är att bli en bred resurs för kyrkor i Mälardalen. Det är ett positivt exempel på hur man inom Svenska kyrkan kan organisera bevarandearbetet för det kyrkliga kulturarvet.

Behovet för svenska kyrkan kan sammanfattas med följande:

Långsiktigheten i bevarandearbete behöver stärkas

Svenska kyrkan behöver både en överblick över vårdbehovet samt en kontinuitet i sitt bevarandearbete. Det är ett arbete som har påbörjats i och med att församlingar och samfälligheter upprättar vård- och underhållsplaner. I ett långsiktigt bevarandeperspektiv är regelbundna skadeinventeringar eftersträvansvärt. Det minskar risken för omfattande konserveringsarbeten eftersom problem och skador upptäcks i tid.

Bättre beställare av bevarandeåtgärder

Kyrkans kunskaper om bevarandet, och därmed kompetensen som beställare av konserveringsåtgärder är mycket varierande. Generellt behöver kyrkan bli bättre beställare för att kunna ställa specificerade krav på konservatorer och andra entreprenörer. Inom vissa stift finns en väl uppbyggd kunskap och goda kontakter med kulturvården. Svenska kyrkan och kulturvården måste samverka för att utbilda bättre beställare inom kyrkan som kan ställa krav och för att öka kunskapen om den dagliga skötseln och hanteringen.

Fler konservatorer inom Svenska kyrkan

Önskemålet från många församlingar och samfälligheter är att visst grundläggande konservatorsstöd finns tillgängligt inom Svenska kyrkans egen organisation. Konservatorn ska vara rådgivande och kunna bistå i konserveringsärenden och hjälpa till med att förmedla kontakt till olika expertiser. En möjlighet är att Svenska kyrkan centralt eller på stiftsnivå anställer konservatorer, som skulle kunna bidra till att höja kunskapsnivån både vid beställande av konserveringsåtgärder och vid utbildningar av Svenska kyrkans personal i bevarandefrågor. Exemplen från Uppsala domkyrkoförsamling och Västerås kyrkliga samfällighet ser vi som möjliga modeller.

Tillgång till konservatorer i hela landet

Det kyrkliga kulturarvet har en spridning över hela landet. Samtidigt har kyrkans inventarier en heterogen karaktär vilket kräver tillgång till konservatorer med olika materialspecialiseringar. För Svenska kyrkan är det av stor vikt att det finns konservatorsstöd med olika materialspecialiseringar att tillgå i hela landet för att inventarier och byggnader ska kunna förvaltas väl, oavsett geografisk placering. Konservatorerna är i huvudsak begränsade till storstadsområdena i södra Sverige.

Ökade kunskaper och utbildning i daglig skötsel och hantering av kulturhistoriskt värdefulla miljöer

Det finns ett stort behov av utbildning av både anställd personal och frivilliga inom Svenska kyrkan. Behovet är till viss del konstant då personalen förnyas kontinuerligt. Utbudet av kurser är idag relativt omfattande. Möjlighet att specialbeställa kurser finns också. Utbildningarna anses ibland av församlingarna som kostsamma. I kostnadsbilden bör dock konserveringsåtgärder till följd av dålig hantering och förvaring vägas in. Svenska kyrkan efterfrågar främst konkreta och pedagogiska utbildningar om daglig skötsel och hantering.

Kyrkoantikvarisk ersättning

Den kyrkoantikvariska ersättningen är statens bidrag till Svenska kyrkan för att kyrkornas kulturhistoriska värden ska bevaras och göras tillgängliga för alla.

Behovet av konserveringsinsatser är stort för inventarier, fast inredning och byggnader enligt stiftshandläggarna för kyrkoantikvarisk ersättning. Kyrkoantikvarisk ersättning är en värdefull finansieringsform för konserveringsåtgärder, men är i dagsläget tidsbegränsad till 2009.

8.8. Aktörer inom arkeologisk konservering

Ett bra bevarande av fornfynd kräver ett nära samarbete mellan arkeologer och konservatorer. Fyndpreparering och konservering är den sista delen av den arkeologiska utgrävningsfasen, men en konservator kan redan i planeringsstadiet bistå med rådgivning och kostnadsberäkningar. RAÄ har i sina rekommendationer klargjort att konservering bör vara en integrerad del av de arkeologiska undersökningarna (*Underrättelser från RAÄ 1998:1*). Kostnader för nödvändig konservering och fyndhantering av arkeologiska fynd ska ingå i den arkeologiska undersökningsplanen och bekostas av exploatören (*Allmänna råd från RAÄ 1998:1*). Undersökaren ska även i sin undersökningsplan ange hur man avser att omhänderta fynden och vem som anlitas för att utföra konserveringen.

Behoven för den arkeologiska konserveringen som hänförs till KML kan sammanfattas med följande:

Konservering bör ingå i länsstyrelsernas kravspecifikation

Ett viktigt incitament för att stärka konserveringens roll i samband med arkeologisk undersökningar är att länsstyrelserna behandlar konserveringsfrågorna i kravspecifikationen för en undersökning. Men det är inte ofta som länsstyrelserna begär in uppgifter om konservering före och efter en undersökning, trots att de har till uppgift att utvärdera och bedöma kvaliteten av ett arkeologiskt uppdrag där även efterföljande fyndhantering och konservering ingår. Även i besluten om arkeologisk undersökning berör länsstyrelsen sällan hur fynden ska hanteras. Länsstyrelsen bör mer systematiskt samla in relevant information i varje enskilt ärende för att en korrekt bedömning av konserveringsåtgärderna ska kunna göras. Enligt länsstyrelserna behöver en resursförbättring ske om länsstyrelserna ska ha möjlighet att utöva tillsyn vad gäller konserveringsuppdragens kvalitet och volym.

Användandet av konservator i den arkeologiska processen bör utvecklas

I RAÄ:s allmänna råd rekommenderas att en konservator bör vara delaktig i samband med upprättandet av undersökningsplaner för arkeologiska undersökningar. Syftet är att planen på ett tidigt stadium ska kunna omfatta åtgärder för fyndhantering och konservering. I realiteten är det sällsynt att undersökaren inhämtar kunskaper från en konservator till sin undersökningsplan. Det beror delvis på att det av ekonomiska skäl kan vara svårt att ta med en konservator på planeringsstadiet vid undersökningar av mindre omfattning.

Närvaron av konservatorer som medverkar vid själva fyndhanteringen i fält behöver bli bättre och utvecklas. En ökad användning av konservatorer i fält kan ge många positiva effekter genom att konservatorn kan ombesörja att känsliga fynd omgående tas om hand på plats.

RAÄ:s allmänna råd och föreskrifter bör ses över avseende konserverings- och fyndhanteringsinsatser

Idag råder delvis olika tolkningar av vilka arkeologiska fynd som enligt KML måste konserveras. Kriterierna i RAÄ:s allmänna råd och föreskrifter för hur urvalet ska göras behöver bli tydligare samtidigt som arkeologernas insikter i bevarandefrågor bör öka för att de ska kunna göra ett så korrekt urval som möjligt.

Tillgång till arkeologisk konservering

I och med lagstiftningen i KML förutsätts det att arkeologisk konservering finns att tillgå. Arkeologisk konservering är idag koncentrerad till södra Skåne, Göteborg och Stockholm och vilar till stor del på de offentliga institutionerna. Privata initiativ saknas, bland annat på grund av verksamhetens konjunkturkänslighet och stora investeringskostnader.

Behov finns av fler konservatorer i landet som kan vara en resurs för arkeologiska företag, museer med flera. Konserveringen bör vara lokaliserad där de flesta utgrävningar sker för att goda kontakter ska kunna utvecklas mellan aktörerna i det arkeologiska systemet. De ömtåliga fynden främjas av en geografisk närhet mellan konservator och utgrävningsplats, då långa transportsträckor kan undvikas när fynden ska levereras för konservering.

8.9. Förstärkta bevaranderesurser

Att förvalta och vårda det materiella kulturarvet är en kontinuerlig uppgift. Resurserna till de grundläggande uppgifterna är underdimensionerade, vilket har bidragit till att många samlingar, eller delar av samlingar, är i dåligt skick. Resursbehovet för vård och konservering är likartat, oberoende av om det är ett arkiv, museum, bibliotek, en kyrka med dess inventarier eller annan liknande verksamhet där kulturarv förvaltas. Det behövs ökade personalresurser, mer förebyggande och aktiv konservering samt kompetensutveckling för konservatorer och andra grupper som direkt eller indirekt hanterar det fysiska kulturarvet.

Idag är det i första hand förebyggande insatser som prioriteras, då det med nuvarande resurstillgång genererar mest långsiktiga och hållbara effekter. På kulturarvsinstitutionerna sker aktiv konservering mycket begränsat och utförs generellt enbart i samband med att objekten/föremålen lånas ut eller ska ingå i en utställning. Fler tillfälliga utställningar kräver fler konservatorer, ett samband som sällan uppmärksammas. Samtidigt finns det ett kontinuerligt behov av aktiv konservering, både på offentliga institutioner och hos andra kulturarvsförvaltare. Ofta saknas tillräckliga ekonomiska medel för detta.

Fler lokala konservatorer behövs för att säkerställa att det finns konservatorskompetens att tillgå i hela landet, både på offentliga institutioner och på den privata marknaden. Men för att kunna anställa alternativt anlita externa konservatorer krävs ekonomiska resurser, antingen genom omprioriteringar eller resursförstärkning.

Resurser behövs även för vidareutbildning och kompetensutveckling. Även om kursutbudet ökar, krävs ekonomiska förutsättningar för att låta de anställda få vidareutbilda sig.

Resursbristen påverkar inte bara de samlingar som finns på institutionerna. Det påverka även möjligheten till accession, det vill säga insamlandet av nya objekt. Vid en selektering som inte grundar sig på en strategisk insamlingspolicy, utan på vetskapen om att ekonomin för samlingarnas bevarande inte är tillräckliga, finns risk att samtida kulturyttringar inte införlivas i samlingarna i önskad omfattning.

8.9.1. Olika ambitionsnivåer på bevarandearbetet

Det kan konstateras att det behövs utökade resurser för personal som arbetar med vård och konservering, för förebyggande åtgärder samt för köp av externa konservatorstjänster. För detta krävs en omprioritering eller tillskott av nya resurser. Idag är det upp till varje institution att avgöra hur resurser fördelas mellan olika verksamheter, vilket har bidragit till att det råder olika ambitionsnivåer inom respektive institution. Det finns inga regelverk som styr hur resurserna ska fördelas eller vilken lägsta nivå bevarandearbetet måste ha. I de statliga institutionernas regleringsbrev och förordningar ges inte direktiv eller riktlinjer för hur samlingarna ska vårdas, bara att de ska vårdas. Utrymmet för tolkningar är stort. Samtidigt finns inte någon tillsynsmyndighet som kontrollerar huruvida kulturarvsinstitutioner m.fl. fullgör sin uppgift avseende bevarandet. Även för regionala och lokala museer, hembygdföreningar och bibliotek saknas oftast riktlinjer för hur samlingarna ska förvaltas och vårdas. Det kyrkliga kulturarvet och arkeologiska fynd i utgrävningsprocessen som omfattas av KML är därmed ett undantag, då länsstyrelsen har ett tillsynsansvar.

För arkivsektorn finns i Riksarkivets författningssamling normer fastlagda, som reglerar hur arkiv ska upprättas, gallras, levereras och lagras. Däremot säger regelsystemet inget om aktiva vårdinsatser och hur materialet ska hanteras för att det inte ska brytas ned i förtid, sedan det omhändertagits av de statliga arkivmyndigheterna. Detta har skapat en grund för olika ambitionsnivåer avseende hantering och vård även på arkiven. För att stärka bevarandearbetet och därmed minska varierande ambitionsnivåer är det betydelsefullt att det finns riktlinjer och standards för hur bevarandearbete bör bedrivas. Riktlinjer och standards är en hjälp för både verksamhetsansvarig och för ledning i hur arbetet ska utföras, men även samband med budgetarbete och överläggningar med styrelse och huvudmän.

8.9.2. Behov av kontinuitet

RAÄ har inom ramen för detta uppdrag inte kartlagt hur de offentliga institutionerna fördelar sina resurser mellan olika verksamhetsgrenar. Det finns flera inbyggda svårigheter med att jämföra siffror, då institutionerna lägger in olika tolkningar i vad som ska redovisas under begreppen *bevarande* eller *vård*. I flera fall redovisas registrering och digitalisering av samlingarna tillsammans med vård och konservering. Samtidigt behöver inte stora belopp på bevarandearbetet betyda att frågan är prioriterad. Det kan även vara uttryck för att frågan under en längre tid varit nedprioriterad eller att man saknar fungerande rutiner för bevarandearbetet, som har bidragit till ett akut konserveringsbehov. Låga kostnader kan betyda att man har situationen under kontroll genom goda satsningar på förebyggande konservering. I andra fall kan den visa att man har en alltför låg ambitionsnivå på bevarandearbetet. Som tidigare nämnts pågår en granskning av centralmuseernas möjligheter att bevara och bruka samlingarna (se s. 18). Riksrevisionens granskning kan komma att ge en tydligare bild av hur de centrala museerna prioriterar sina befintliga resurser och huruvida deras resurser för samlingsarbetet är tillräckliga.

Vad som ekonomiskt krävs för att upprätthålla och utveckla bevarandearbetet har inte beräknats i rapporten. De ekonomiska behoven varierar och måste ställas i relation till den enskilda institutionens samlingar, dess statuts och storlek. Enligt museiutredningen *Minne och Bildning* (SOU 1994:51) behövdes enbart på de centrala och regionala museerna 3400 årsverken, motsvarande 800 miljoner kr, för att återhämta eftersläpningen när det gäller vård och konservering. Cirka 60 procent av museernas samlingar var i behov av vård, 20 procent i behov av konservering. Även om det förflutit tio år sedan utredningen gjordes, bedömer vi att situationen idag är likartad vad gäller storleken på både behövliga insatser och kostnader. Utredningen bidrog till att det nationella Sesam-projektet tillsattes, där man under tre års tid sysselsatte 600 personer med vård och digitalisering av samlingarna i kulturarvssektorn. De tillfälliga satsningarna har varit betydelsefulla, men karaktären

av engångssatsningar under relativt kort tid har begränsat effekterna.

Ett annat exempel som visar vård- och konserveringsbehovet är taget från de statliga arkivmyndigheterna, där man 1999 gjorde försök till kartläggning av vårdbehovet på Riksarkiven och landsarkiven[4]. Studien visar att 14 hyllkilometer, motsvarande cirka 3,9 procent av arkivhandlingarna, är i behov av konservering och 25 procent av handlingarna i behov av vård som byte av arkivboxar, omslag och dylikt.

Det är inte samhällsekonomiskt effektivt att arbeta in eftersläpningen avseende vård och konservering. Mot denna bakgrund är det önskvärt att utöka resurserna genom fler konservatorer, som kan verka för ökad kunskap och medvetande om hur man arbetar långsiktigt med bevarandefrågor. Även om en omprioritering och samordning inom befintliga ramar görs, är det inte tillräckligt för att säkerställa en tillfredsställande nivå på bevarandearbetet. Fler permanenta konservatorsresurser kan förhindra att eftersläpningen och dess konsekvenser blir ännu större. Med en långsiktig satsning på bevarandearbetet kan samlingar i högre grad brukas och göras tillgängliga i utställningar och för forskning.

9. Samordning inom konserveringsområdet

I enlighet med uppdraget ska RAÄ undersöka de samordningsvinster som finns att göra inom det statliga området avseende vård och konservering.

När olika samordningsmöjligheter inom staten diskuteras bör man beakta att myndigheterna och institutionerna har olika uppdrag, förutsättningar och behov, vilket kan göra det komplext att finna en modell som ger fördelar åt alla berörda. Vår intention har varit i första hand att finna samordningsmodeller som kommer flertalet institutioner till godo och som betonar samarbete, erfarenhets- och kunskapsutbyte.

9.1. Befintligt samarbete

Visst samarbete sker redan idag mellan berörda myndigheter och institutioner. I huvudsak bygger samarbetet på kontakter mellan institutioner med likartat uppdrag. Denna typ av samverkan bygger ofta på personliga kontakter mellan enskilda konservatorer för utbyte av råd och erfarenheter. Att man lånar teknisk utrustning förekommer också, samt i några enstaka fall även att man lånar konserveringsateljéer.

LSH har en samordning av konservatorsresurserna inom myndigheten, då deras konservatorer utgör en och samma resurs för hela myndigheten. Inom Statens museer för världskultur har de en gemensam papperskonservator som tjänstgör på alla de fyra museienheterna inom myndigheten.

Ett bra exempel på samarbete över institutionsgränserna är det så kallade PRE-MAL-arbetet. De svenska museernas och arkivens skadedjursgrupp PRE-MAL arbetar med forskning och kunskapsspridning om skadedjurshantering. Gruppen leds av Naturhistoriska riksmuseet. Skadedjursgruppen har även deltagit i internationella projekt. PRE-MAL är ett bevis på en fungerande samordning vars arbetssätt kan fungera som förebild för andra insatsområden där samverkan och utveckling bör ske.

Många av de statliga museerna har delar eller hela sitt föremålsbestånd magasinerat hos Svensk Museitjänst. Svensk museitjänst är sedan 2002 en avdelning inom Riksarkivet, som hyr ut arkiv- och magasinslokaler till museer och andra kulturinstitutioner. Museitjänst tillhandahåller även förebyggande föremålsvård, registrering, foto, packning och transport. Även arkiv, bibliotek och företagsmuseer finns som kunder. Svensk Museitjänsts verksamhet kan betraktas som en form av samordning avseende magasinering av samlingar. Det är en verksamhet som bör utvecklas för att ytterligare stärka kvaliteten på tjänsterna samt bereda fler intressenter plats. Från säkerhets- och katastrofsynpunkt kan det finnas risker med att samla en stor del av det fysiska kulturarvet på ett och samma ställe. Det är ett övervägande som måste göras, att ställa riskerna med en centraldepå mot möjligheten att få en väl fungerande magasinsstandard. En samordnad magasinsdepå ställer stora krav på ett väl utvecklat säkerhetsarbete med riskanalyser och säkerhetsplaner.

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna är en statlig resurs för vissa vård- och konserveringsinsatser inom materialgruppen papper och metall. Flera av deras uppdragsgivare upplever dock vissa svårigheter med att avsätta tid för urval och packning av material som ska sändas till Kiruna. Samtidigt har flera institutioner på senare år istället valt att satsa på det förebyggande arbetet för att förhindra en försämrad skadebild på sikt. Därmed är den aktiva konserveringen inte ett prioriterat område, vilket har bidragit till en viss minskning av material som sänds till Föremålsvård för konservering.

9.2. Samordningsmöjligheter

RAÄ ser ökad samverkan inom området vård och konservering som positivt. Det skulle vara berikande om institutionerna samverkar mer, även mellan myndigheter och institutioner med skilda uppdrag och med kompetenser inom olika materialkategorier. En samordning som leder till direkta ekonomiska besparingar ser vi som begränsad, till exempel i form av en sammanslagning av befintliga personalgrupper. Antalet konservatorstjänster är redan i dag för få för att de ska kunna hantera behovet av både preventiv och aktiv konservering som finns på de statliga institutionerna. Institutionerna behöver snarare ytterligare förstärkning av fler konservatorstjänster för att de ska kunna uppfylla målen för en långsiktig och hållbar samlingsvård. De samordningsbehov som vi ser gäller främst kunskaps- och erfarenhetsutbyte, som ett medel att få ut mer av befintliga resurser.

Sammanfattningsvis är det fyra alternativ till samordning som har diskuterats. Följande alternativ har vi bedömt vara önskvärda att genomföra:

- Samordning av katastrofberedskap och restvärdesräddning
- Samverkan över sektorsgränserna genom samverkansråd för konservering

Följande samordningsalternativ har diskuterats, men *inte* bedömts uppnå önskade effekter:

- Inköpssamordning av varor och tjänster
- En gemensam statlig konserveringsenhet

9.3. Katastrofberedskap och restvärdesräddning

Katastrofberedskap och restvärdesräddning har förts fram som möjliga samordningsområden. Katastrofberedskap innebär att förutse och förebygga katastrofer och skador som uppkommer till följd av brand, översvämning, krig eller skadedjursangrepp. Riskanalyser och säkerhetsplaner är vanliga verktyg för att systematiskt gå igenom och planera förebyggande insatser och rutiner. Restvärdesräddning är de åtgärder som sätts in omedelbart efter en katastrof för att organisera och rädda det som finns kvar. För restvärdesräddning behövs en organisation för räddningsarbetet samt tillgång till evakueringslokaler och saneringslokaler för hanteringen av till exempel vatten- och brandskadade föremål och dokument.

Katastrofberedskap är en del av det förebyggande arbetet. Frågan är också aktuell med anledning av de brandskyddsplaner som statliga myndigheter och byggherrar enligt lag är skyldiga att utarbeta. Institutionerna ansvarar själva för att en tillfredsställande säkerhetsnivå för verksamheten upprätthålls. Institutionerna har kommit olika långt i sitt arbete med att göra riskanalyser och upprätta säkerhetsplaner.

Något utvecklat samarbete i frågan existerar inte idag. Enskilda initiativ har tagits, men ett samlat och kontinuerligt arbete finns inte. Internationellt finns ett europeiskt nätverk som i första hand diskuterar brandskyddsfrågor som har svenska representanter[5]. Statens kulturråd har sedan några år tillbaka i uppdrag att samordna museisäkerheten, men den är i första hand koncentrerad till stöld- och skadegörelseaspekten. Kungliga biblioteket har initierat ett nationellt program för att förbättra säkerheten vid landets bibliotek, men även det arbetet avser i första hand det brottsförebyggande.

9.3.1. Central samordning

Det behövs en central samordning i frågor som rör katastrofberedskap. Även en organisation för restvärdesräddning behöver utvecklas. Syftet är att kulturarvsinstitutionerna ska vara förberedda och tränade inför olika risksituationer. Frågan är inte bara angelägen för kulturarvsinstitutioner utan även för fastighetsförvaltare. Ansvaret för att samordna frågan bör ligga gemensamt på flera myndigheter och institutioner. RAÄ, Statens kulturråd, Statens fastighetsverk (SFV) är exempel på tänkbara myndigheter som kan ingå i en samordningsgrupp. SFV är i hög grad berört av dessa frågor då det förvaltar många byggnader och interiörer med kulturhistoriskt värde och därtill flera av de byggnader där kulturarvsinstitutionerna bedriver sin verksamhet.

En värdefull samordning inom området katastrofberedskap är att arbeta förebyggande genom att säkerställa att det finns bra vägledning genom riktlinjer och mallar för hur riskanalyser och säkerhetsplaner bör utformas. Det kan vara en hjälp för institutionerna i arbetet med att etablera en grundläggande säkerhetsnivå. Även att samordna utbildningar och kurser är av stor vikt. Praktiska övningar är betydelsefulla både för att utveckla beredskap och organisation. SFV har ställt sig positiva till att upplåta sina byggnader för dylika övningar.

För restvärdesräddning finns idag ingen samlad organisation. En organisation behöver byggas upp och rutiner utarbetas för hur man agerar i ett katastrofläge. I samordnarrollen ingår att ha kännedom om olika experter inom katastrofberedskap och restvärderäddning, så att dessa kan kontaktas när någon allvarlig olycka inträffat. De samordnande instanserna bör även ha kunskap om var möjliga evakuerings- och saneringslokaler samt saneringsutrustning finns att tillgå, dit drabbade institutioner kan vända sig.

RAÄ anser att katastrofberedskap och restvärdesräddning är viktiga samordningsområden. Ett aktivt förebyggande arbete med representanter för samlingar, fastighetsägare, försäkringsinstanser och räddningsverk är grundläggande och viktigt. Om institutionerna samarbetar kan möjligheten till effektiva och bra insatser förbättras. Genom ett stärkt förebyggande arbete genom utbildning och träning i katastrofsituationer kan riskerna för olika katastrofscenarier minimeras. Genom en organiserad restvärdesräddning kan omfattningen och följderna av en katastrof minska.

Inledande diskussioner med berörda institutioner har inletts och en arbetsgrupp för samordning av frågan bör kunna konstitueras under 2006.

9.4. Statlig inköpssamordning

I samtalen med de statliga institutionerna har samordnande inköp av olika produkter inom vård och konservering nämnts som ett möjligt samordningsområde. Förslaget bygger på att systemet med statlig inköpssamordning skulle kunna tillämpas för att upphandla ramavtal som ger fördelaktiga priser på vanligt förkommande varor och produkter. Exempel på produkter inom vård och konservering som skulle kunna bli föremål för gemensam upphandling är packningsmaterial och magasinsinredningar. Var för sig rör det sig ofta om ganska små kvantiteter som varje myndighet beställer, men tillsammans utgör det större volymer.

Genom att bästa pris på marknaden upphandlas kan ekonomiska besparingar göras. Besparingen kan även vara av administrativ karaktär genom att inköpen underlättas av att myndigheterna inte behöver göra egna enskilda upphandlingar. Ramavtal ger möjlighet till snabb anskaffning av en produkt eller tjänst. De enskilda myndigheterna behöver inte ha aktuella kunskaper om leverantörer, produkter och konkurrensförhållanden på de olika marknaderna.

Frågan är om inköpsvolymerna är tillräckliga för att det ska motivera en inköpssamordning. I förordning (1998:796) för statlig inköpssamordning står det att:

> ”För varor och tjänster som myndigheterna upphandlar ofta, i stor omfattning eller som uppgår till stora värden, skall det finnas ramavtal eller andra gemensamma avtal som effektiviserar upphandlingarna.”

Vidare sägs det att det ska handla om väsentliga besparingar för att ett ramavtal ska kunna tecknas (Prop. 1997/98:136). Även om vi slår samman kulturarvsmyndigheternas inköp av vissa varor inom konserveringsområdet är det osäkert om volymerna är tillräckligt stora för att det ska leda till ”väsentliga besparingar” som det står i propositionen.

9.4.1. Riksrevisionens granskning av statlig inköpssamordning

Under 2005 har Riksrevisionen genomfört en granskning av systemet med statlig inköpssamordning (*Samordnande inköp,* RiR 2005:10), där de slår fast att det finns uppenbara brister i systemet. Det råder stora oklarheter huruvida inköpssamordning leder till en ekonomisk besparing eller ej. De förordar en total översyn av hela systemet. Slutsatserna i granskningen är bland annat:

- Det finns ingen fungerande uppföljning som kan ge svar på om inköpssamordning ger en ekonomisk besparing eller ej.
- Riktlinjer saknas för vad som ska anses som angeläget att upphandla. Det saknas även riktlinjer för hur stort eller litet ett område kan vara för att vara föremål för ramavtal.
- Det saknas formella krav på ramavtalsansvariga myndigheter.
- Det råder osäkerhet om avtalen är frivilliga eller tvingande att använda.
- Det är vanligt att myndigheterna upphandlar egna avtal, trots befintliga ramavtal.

Riksrevisionens slutsats är att hela systemet behöver en översyn och att ansvar och roller tydliggörs. Med anledning av Riksrevisionens granskning anser RAÄ att man bör avvakta med att tillämpa statlig inköpssamordning inom området vård och konservering. Men man bör samtidigt bevaka hur systemet eventuellt kommer att förändras och vilka förutsättningar som kommer att råda framöver.

9.5. En gemensam statlig konserveringsenhet

Följande samordningsalternativ syftar till en ökad samverkan mellan de statliga institutionerna genom samnyttjande av personal och konserveringslokaler. Syftet är bättre nyttjande av de statliga konservatorsresurserna.

De institutioner som i första hand skulle beröras av förslaget är de statliga museerna. Riksarkivet har med sin arkivorganisation större anledning att finna samverkansformer inom arkivväsendet. Samtidigt har Riksarkivet relativt nybyggda konserveringsateljéer i Täby kommun. RAÄ:s konservering är inte aktuell att ingå i en gemensam enhet på grund av verksamhetens omlokalisering till Gotland.

Förslaget om en central konserveringsenhet har både fördelar och nackdelar. Tänkbara fördelar är att museerna kan få tillgång till en samlad grupp av olika materialkompetenser som inte finns inom den egna institutionen. Kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan konservatorer kan underlättas om de är geografiskt samlade, vilket kan vara utvecklande både för enskilda konservatorer och för konserveringsområdet i stort. Fler får tillgång till kvalificerad utrustning om institutionernas utrustningar samlas och kan samnyttjas. Möjligheten att gemensamt införskaffa dyrbar specialutrustning kan öka.

9.5.1. Gemensam enhet löser inte museernas behov

Det preventiva arbetssättet inom konservering medför att det är svårt att se ”stordriftsfördelar” med en gemensam konserveringsenhet. Tanken med en gemensam konserveringsenhet bygger på synsättet att konservatorernas huvudsakliga uppgift är att arbeta löpande med aktiv konservering. Men det är ett arbetssätt som till största delen har ersatts av förebyggande konservering. Närvaron i magasin och konserveringsateljéer är liten jämfört med andra aktiviteter som kräver konservatorns medverkan. Konservatorns roll har förändrats till att omfatta kunskapsspridning och delaktighet i institutionens olika verksamheter och processer. För att bevarandearbetet ska fungera bra och få genomslag i hela organisationen är det av stor vikt att konservatorn verkar i anknytning till institutionen för att stimulera samarbetet i bevarandefrågor mellan olika yrkeskategorier.

De nackdelar som vi i första hand ser med att föra samman de statliga konservatorerna till en gemensam enhet är:

- Närkontakten mellan konservator och andra grupper på museet antas minska i och med en samlokalisering av de statliga konservatorerna. De konservatorer museerna har behövs för det förebyggande arbetet, som blir svårare att upprätthålla om konservatorn har sin bas utanför museet. Även konservatorns möjlighet att före-

träda bevarandeintressena i museets olika verksamheter försvåras.

- Om konservatorsresurserna sammanförs kan det innebära att museerna hamnar i en situation där de måste köpa de tjänster som tidigare fanns inom huset. Det kan finnas en risk att inköp av externa konserveringstjänster inte prioriteras. Parallellt kan det finnas en risk att enheten blir beroende av externa uppdrag från andra kundgrupper. Det kan leda till att färre timmar ägnas åt de statliga museisamlingarna.
- En samlad konserveringsenhet skulle i vissa fall innebära flytt från nuvarande konserveringslokaler. Flera museer har relativt nybyggda och välfungerande ateljéer. Men samtidigt finns andra som har ett stort behov av större och mer ändamålsenliga lokaler.
- Det kan behövas arbetslokaler och arbetsmaterial i anknytning till museet även om en gemensam konserveringscentral inrättas. Konserveringsinsatser sker ofta av redan utställda föremål. Det skulle för flera museer innebära dubbla lokaler och därmed en merkostnad.
- En gemensam konserveringscentral kan innebära ökad och fördyrad logistik i form av föremålstransporter, packning och säkring av föremål.
- En ny- eller ombyggnation är nödvändig för inrättandet av en central konserveringsenhet med stora initiala investeringar som följd. Moderna konserveringslokaler med plats för cirka 50 personer, ateljéer som följer arbetsmiljölagar med nödvändig ventilation och annan utrustning samt lokaler för administration och kontorsarbete behövs. Samtidigt har varje materialområde sitt speciella krav på anpassade lokaler och klimatstandard.

Behov och förutsättningar mellan museerna varierar, vilket gör att en gemensam konserveringsenhet kan för vissa generera fördelar medan andra museer kan uppleva betydande nackdelar. De behov som museerna framför allt framfört är kopplade till förebyggande insatser. Riktlinjer och standards för bevarandearbetet, nätverk, fort- och vidareutbildningsmöjligheter för både konservatorer och andra berörda yrkesgrupper på institutionerna har också framförts som behov. Anspråken löses inte av att museernas konservatorer överförs till en gemensam enhet.

I vissa fall kan en samlokalisering vara en bra lösning för enskilda institutioner, där man vill samverka om lokaler och kompetens. Men att konsekvent genomföra det på alla berörda institutioner anser RAÄ inte möjligt eller önskvärt med hänvisning till argumenten ovan. Dock är det positivt om man i ännu i högre grad nyttjar befintliga resurser genom lån av lokaler och teknisk utrustning. Detta sker redan idag, men kan förstärkas och utvecklas.

9.6. Nationell samordning

En ökad samordning inom konserveringsområdet kan ge många positiva effekter. Olika erfarenheter och kunskaper kopplas samman, nätverk kan byggas och resurser i form av kompetenser och kontaktnät kan samlas i gemensamma satsningar. Enligt uppdraget ska RAÄ undersöka samordningsvinster inom det statliga området. RAÄ anser det värdefullt att finna samordningsmodeller som tillvaratar kompetenser och erfarenheter även utanför de statliga institutionerna, vilket även flera remissinstanser har uttryckt vikten av. Därmed har ett bredare perspektiv anlagts på frågeställningen.

RAÄ anser att det finns ett behov av ökad samordning på tre plan:

- Mellan institutioner verksamma inom samma område, det vill säga ökad samverkan inom museiområdet, inom arkivvärlden och inom andra delar av kulturarvssektorn
- Inom kulturarvssektorn som helhet och över konserveringsdisciplinerna
- Mellan de administrativa nivåerna, en ökad samverkan mellan central, regional och lokal nivå

9.6.1. Förändrade arbetssätt på myndigheter med centralt ansvar för bevarande

Som tidigare konstaterats finns behov av ökad kommunikation och samarbete i konserveringsfrågor för att stärka bevarandefrågornas status och för att bättre kunna tillvarata och utveckla befintliga kunskaper. Fler möjligheter till metodutveckling är centralt för fortsatta framsteg inom området, nätverk, fort- och vidareutbildning likaså. Det behövs en ökad samordning inom alla delar av kulturarvssektorn där konservering bedrivs. För att bidra till en dylik utveckling behöver institutioner med centralt ansvar för bevarandefrågorna förändra sina nuvarande arbetssätt. Det är ett arbete som har påbörjats vid flera centrala institutioner. Att vara pådrivande och verka för att stärka bevarandefrågorna i samhället är en väsentlig roll att utveckla.

Riksarkivet har en pågående översyn av hur bevarandefrågorna kan samordnas och utvecklas på de statliga arkivmyndigheterna. Som tidigare nämnts har Riksarkivet konstaterat att en gemensam plattform behövs för de statliga arkiven i syfte att effektivisera bevarandeinsatserna, bland annat genom en gemensam bevarandestrategi och kompetensutveckling på bred front. Genomgående har landsarkiven utryckt önskemål om att Riksarkivet bör ta initiativ till att driva dessa frågor. Avseende metodutveckling har Riksarkivet ambitionen att i ännu högre grad än tidigare arbeta för att utveckla och samordna tekniska metoder inom verksamhetsområdet samt utveckla verksamheten med att ge råd, information och utbildning.

Kungliga biblioteket har på eget initiativ tagit ett stort steg mot en starkare samordning inom bibliotekssektorn genom det Nationella Bevarandesekretariatet, som ska fungera som en central samordnande resurs i bevarandefrågor för landets bibliotek. Enligt Kungliga biblioteket bör resurserna inom bevarandeområdet samordnas utifrån en övergripande nationell bevarandeplan för biblioteken. Vi anser att inrättandet av ett bevarandesekretariat som arbetar för att stärka medvetandet och kunskapen på landets bibliotek om bevarandet är en mycket värdefullt åtgärd. Med en permanentning av verksamheten ökar möjligheten att kulturhistoriskt värdefulla samlingar på bibliotek kan bevaras och brukas.

Även inom RAÄ:s ansvarsområde har det framförts önskemål om en utveckling av myndighetens verksamhet. RAÄ:s huvudsakliga ansvar i konserveringsfrågor har varit att vidareutveckla metoder för vården av det materiella kulturarvet. I myndighetens regleringsbrev för 2006 har ett nytt mål under verksamhetsgrenen Vård tillförts, som säger att myndigheten ska vara samlande och pådrivande i arbetet med att bevara det materiella kulturarvet. Vår bedömning är att RAÄ behöver stärka, utveckla och komplettera sin nuvarande konserveringsverksamhet för att kunna vara en stödjande och drivande instans inom myndighetens ansvarsområde. RAÄ har främst arbetat med förebyggande och aktiv konservering av arkeologiska fynd, kyrkliga kulturminnen samt sten- och muralmåleri. Inriktningen bör breddas. Större fokusering på metodutveckling, tillämpad forskning och förvaltningstekniska frågor behövs. Samtidigt behöver RAÄ bli mer aktiv som kunskapsbank och nätverkshållare. Andra områden att utveckla är uppföljning och utvärdering av konservering. För att möjliggöra ovanstående avser myndigheten minska den uppdragsfinansierade verksamheten. Hur den förändrade fokuseringen i RAÄ:s konserveringsverksamhet närmare ska utformas, bland annat med hänsyn till omlokaliseringen till Gotland, kommer att analyseras under 2006. I analysarbetet kommer slutsatserna i denna rapport att utgöra ett viktigt underlag.

Utbudet av fort- och vidareutbildningar för yrkesverksamma konservatorer är i dagsläget begränsat. Enstaka kurser och seminarier ges vid Göteborgs universitet och vid vissa centrala institutioner. Nätverket för konservering och magasinering i Region Skåne bedriver en mycket uppskattad verksamhet med workshops och seminarier riktade till både konservatorer och andra berörda yrkesgrupper. Enligt konservatorer och institutioner som vidtalats i samband med rapportens utarbetande, har många framfört behovet av fler möjligheter till fort- och vidareutbildning. Seminarier och gästföreläsningar bör i högre grad arrangeras eller initieras av utbildningsinstitutionerna i samarbete med kulturarvsinstitutionerna. På Göteborgs universitet pågår ett arbete med att förstärka utbudet av fort- och vidareutbildningar inom ämnesområdet.

9.6.2. Samverkan inom kulturarvsområdet

I den inledande diskussionen om samordning förespråkas i första hand samordningsalternativ som bidrar till samarbete och kunskapsutbyte. Vi anser att det är viktigt att aktivt verka för att olika institutioner närmar sig varandra i frågor som rör vård och konservering. Det befintliga samarbetet bör förstärkas och utvecklas. Både mellan institutioner som är verksamma inom samma område samt inom kulturarvsområdet som helhet. En samling är sällan homogen. Den kan innehålla föremål, konst, dokument, böcker, fotografier och rörlig film. Heterogena samlingar finns på nästan alla kategorier av kulturinstitutioner; bibliotek, arkiv, museer med flera. Det talar för en ökad samverkan över traditionella gränser och konserveringsdiscipliner.

9.6.2.1. Samverkansråd för konservering

Som ett led i en ökad samordning mellan kulturarvssektorns olika delar förslår vi att ett samverkansråd för konservering etableras, som består av representanter från olika myndigheter och institutioner verksamma inom konservering. Rådets uppgift bör vara att finna nya samverkansformer och knyta samman kunskapen hos de olika institutionerna. Samordningsvinster kan genereras genom att kunskaper och expertis förs samman i gemensamma projekt och satsningar. Det finns många gemensamma frågeställningar och möjliga samarbetsområden, till exempel i förebyggande konservering och i utbildningsfrågor. Även byggnadsrelaterad konservering är av intresse att föra in i ett samverkansråd, då det finns ett nära samband mellan byggnaden och de interiörer och föremål som den rymmer.

Förslaget om ett samverkansråd kan jämföras med ABM-samarbetet (Arbetsgruppen för utökad samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer) som sedan 1990-talet har arbetat för att lyfta fram samverkansfrågor mellan de olika sektorerna för att stimulera utvecklingen av digitalisering. ABM-gruppen har verkat genom att initiera seminarier, utbildningar och projekt på kulturarvsinstitutionerna. Även regionala ABM-samarbeten har utvecklats genom åren. ABM-samarbetets goda erfarenheter (se rapporten *ABM-samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer. En lägesrapport på uppdrag av regeringen från Kungliga biblioteket, Riksarkivet, Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet,* 2002) har bidragit till att ett myndighetsgemensamt sekretariat för ABM-frågor har inrättas på prov, som ska vidareutveckla samarbetet. Liknande arbeten med att stärka kulturarvssektorn genom samordning mellan alla de organ som arbetar med kulturarvsfrågor pågår i bland annat Danmark och Norge. I Norge har Statens senter for arkiv, bibliotek og museum etablerats, som är ett samordnings- och utvecklingsorgan med syfte att stärka samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museum.

9.6.2.2. Nationellt perspektiv

En viktig uppgift för ett samverkansråd för konservering är att finna arbetsformer mellan kulturarvssektorns olika delsektorer och konserveringsdiscipliner, att initiera gemensamma projekt och uppmärksamma nya idéer. Samverkansrådet bör vidare bevaka händelser och faktorer i omvärlden som kan påverka arbetsfältet. Genom samverkansrådet kan man bli informerad om utvecklingen inom respektive ämnesområden, både nationellt och internationellt. Att genomföra gemensamma konferenser, seminarier och utvecklingsprojekt samt internationellt samarbete kan också möjliggöras med gemensamma satsningar. En betydelsefull post i rådets arbete bör vara att gemensamt söka finansiering för gemensamma projekt. Även frågor av bevarandeideologisk karaktär kan behandlas. Internationell samverkan om forskning och utveckling är av stor vikt för att nyttja befintliga resurser än mer effektivt. Genom de kontakter som finns på central och regional nivå samt hos utbildningsinstitutionerna, bör ett ökat internationellt samarbete i konservering kunna realiseras.

De deltagande myndigheterna och institutionerna i samverkansrådet bör ha en god överblick över utvecklingen inom respektive sektorer. Tänkbara representanter i ett samverkansråd för konservering är RAÄ, Riksarkivet, Kungliga biblioteket, centralmuseerna, Göteborgs universitet samt representanter för regionala och lokala institutioner. Ett samverkansråd bör i första hand arbeta utifrån ett nationellt perspektiv.

Samverkansrådets arbete bör finansieras genom den tid som deltagande institutionerna avsätter för rådets sammankomster. Eventuella konferenser och seminarier som arrangeras av rådet bör finansieras genom deltagaravgifter.

9.6.2.3. Delaktighet och delat ansvar

Vid samråd och genom inkomna remisser har flera institutioner framfört förslag på att fördela olika ansvarområden inom konservering, beroende på vilken specialisering de olika institutionerna har. Jämförelser kan göras med hur museernas arbete med samtidsdokumentation är uppbyggd. Inom Samdok-samarbetet (*Museernas samarbetsorganisation för samtidsforskning*) är museerna indelade i åtta arbetsgrupper, som ansvarar för olika dokumentationsområden. En liknande modell skulle kunna vara möjlig inom konserveringsområdet för att möjliggöra ökat samarbete mellan institutioner som är verksamma inom konservering. Inom varje arbetsgrupp bör man arbeta för att fördjupa det ämnesområde man ansvarar för, till exempel genom gemensamma forskningsprojekt eller seminarier. För konserveringsområdet bör man om möjligt finna en annan indelning än efter olika materialgrupper. Tanken är att olika materialspecialiseringar kan samverka och finna gemensamma teman som ligger ovanför traditionella materialindelningar. Exempel på tänkbara teman är förebyggande konservering och bevarandet av moderna material. Vilken ämnesindelning eventuella framtida arbetsgrupper kan tänkas få bör diskuteras och avgöras av samverkansrådet.

Genom en dylik modell ökar samarbetet mellan institutioner som har likartade specialiseringar eller som har intresse av att utveckla och fördjupa sin kunskap inom ett specifikt område. Med systemet kan man tillvarata och sammanföra olika kompetenser som finns centralt, regionalt och lokalt. Genom att öka samarbetet kan ökad kunskap och nya idéer genereras, nätverk bildas eller stärkas. Möjligheterna till gemensamma ansökningar om FoU-medel kan förbättras.

Modellen bygger på en frivillig medverkan. Respektive arbetsgrupp har gemensamt ansvar för att kunskaper och erfarenheter sprids och kommuniceras till andra berörda institutioner och intressenter. Samverkansrådets roll gentemot arbetsgrupperna är att ta ställning till arbetsgruppernas ämnesmässiga indelning.

9.6.2.4. Sekretariat för koordinering av arbetet

För att hålla samman arbetsgruppernas arbete kommer ett sekretariat att krävas, som samordnar verksamheten. Någon av de centrala kulturarvsmyndigheterna bör få ett formellt uppdrag att ansvara för ett sekretariat med den föreslagna inriktningen. RAÄ är positiv till att driva ett sekretariat med uppgift att koordinera arbetet med nationell samordning. Myndigheten bedömer det möjligt att ansvara för uppgiften genom en intern prioritering inom myndighetens befintliga resurser.

9.6.2.5. Successiv uppbyggnad

RAÄ:s bedömning är att en nationell samordning inom och över sektorsgränserna behövs för att stärka arbetet med vård och konservering. En samordningsmodell som bygger på ett samverkansråd i kombination med arbetsgrupper med olika ansvarsområden kan bidra till en ökad kunskapstillväxt och fokusering på konserveringsområdet, vilket samtidigt kan ge ämnet en ökad tyngd. En nationell samordning bör växa fram gradvis.

Initiativen till ett bildande av ett samverkansråd bör kunna tas under 2006 för att verksamheten ska kunna finnas under 2007. Under 2007 bör rådet inleda diskussionen om hur arbetsgrupper i syfte att utveckla olika ämnesområden kan organiseras. Som tidigare konstaterats kommer detta att kräva ett sammanhållande sekretariat. Om ett system med arbetsgrupper knutna till ett sekretariat bedöms möjligt att genomföras bör en sådan verksamhet kunna etableras under 2008.

RAÄ avser inte att i denna rapport utarbeta ett färdigt förslag över hur samverkansrådet bör arbeta. Det är av stor vikt att detta utformas av rådets medlemmar och att arbetsformer och frågeställningar växer fram gemensamt i det inledande skedet.

9.6.3. Samordningsvinster

För att stärka konserveringen i Sverige, och för att tillvarata och utveckla befintliga kompetenser, anser vi att det behövs en ökad samordning mellan kulturarvssektorns alla delsektorer och materialspecialiseringar. Uppdraget var att undersöka samordningsmöjligheter inom det statliga området. Våra förslag till samordningsmodeller avser inte bara institutioner på central nivå, utan bygger även på kompetenser från regional och lokal nivå. Värdefulla kunskaper återfinns i hela landet.

RAÄ bedömer att de föreslagna samordningsmodellerna kan ge följande effekter och samordningsvinster:

Stärkt ställning nationellt och internationellt

Svensk konservering behöver utvecklas och stimuleras genom nationell samverkan mellan kulturarvssektorns alla parter. Ökat kunskapsutbyte via nätverk och gemensamma utvecklingsprojekt ger positiva effekter. Den generella kunskapen om bevarandet ökar samtidigt som specialistkunskapen inom konserveringsområdet fördjupas. Samverkan kan stärka konserveringens roll nationellt.

Svensk konservering ska arbeta för att bibehålla och stärka sin attraktivitet internationellt. Genom förbättrat och ökat samarbete på nationell nivå får Sverige mer att erbjuda och bistå med i internationella sammanhang. Svensk konservering behöver aktivt delta i utvecklingen av det internationella konserveringsområdet genom att leda utvecklings- och forskningsprojekt samt arrangera och föreläsa vid konferenser.

Samla och utveckla kunskap

Generell och specifik kunskap inom bevarande och konservering behöver utvecklas. Samverkansrådet har en överblick över konserveringsområdet och kan konstatera och definiera utvecklingsbehov. Arbetsgrupperna samlar kompetenser som finns centralt, regionalt och lokalt. Genom samarbete runt utvalda ämnesområden stimuleras problemlösningar och gemensamma metodutvecklingsprojekt.

Delaktighet och nätverk

Svensk konservering ska fortsätta att aktivt utveckla nätverk och stärka delaktigheten. Samverkansrådet och arbetsgrupperna skapar grund för att stärka och utveckla nätverk och kontakter, vilket är positivt för ett dynamiskt kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Olika institutioners delaktighet i att utveckla konserveringsområdet kan förstärkas genom ökat samarbete kring olika teman inom konservering. Nätverk och delaktighet gör bevarande och konservering tillgängligt, användbart och begripligt.

Bättre överblick

Samverkansrådet har en överblick över svensk konservering. Med en samlad bild över kunskapsläget, kompetensförsörjning och samverkansmöjligheter kan samverkansrådet arbeta för att utveckla och stärka konserveringsområdet. Institutionerna kan samlat och gemensamt driva frågor med betydelse för bevarandearbetet. En bättre och samlad överblick ger ökad stimulans, vidgade perspektiv och en starkare utveckling.

10. Konservatorskompetens i hela Sverige

En nationell samordning löser inte alla de insatser och åtgärder som måste utföras regionalt och lokalt för att tillgodose de behov som finns. För att arbetet med vård och konservering ska kunna säkerställas måste de operativa insatserna på enskilda institutioner lösas genom en förstärkning av bevaranderesurserna.

Idag är de regionala och lokala resurser som kan sprida kunskap och arbeta operativt med frågor som rör bevarande och konservering begränsade. En jämförelse kan göras med byggnadsvården, som genom länsmuseer och olika byggnadsvårdsföreningar och företag gör en stor insats för att sprida kunskap om hur hus kan vårdas varsamt. Inom konserveringen finns inte motsvarande regionala och lokala organisation, bland annat på grund av att många regionala och lokala institutioner saknar egna konservatorer. Det finns även en geografisk snedfördelning. Vissa landsdelar saknar nästan helt konservatorskompetens och det gäller både privata och offentliga konservatorer.

Som tidigare påtalats bör varje länsmuseum och landsarkiv ha minst en heltidsanställd konservator. Men även om det blir verklighet kan de inte täcka upp det landsomfattande behov som finns av både aktiv konservering, rådgivning och konsultation i förebyggande konservering. Målgruppen är stor; arkiv, museer, förvaltare av konstsamlingar, arkeologiska institutioner, länsstyrelser, Svenska kyrkan, hembygdsgårdar, förvaltare av byggnader och interiörer för att nämna några exempel. Hur nationell täckning ska uppnås råder det olika åsikter om. Sveriges Landsantikvarier har i sitt remissvar framfört att man i första hand ser länsmuseerna som en resurs för konservering i regionerna. Samtidigt har flera enskilda institutioner som museer, länsstyrelser och arkiv påpekat att det bör finnas fler än en aktör i samma region.

Samma konservator eller institution bör inte vara konsult inför upphandling av konservatorsarbeten, lämna egna anbud och vara kvalitetskontrollant i samma ärende. Risken för jäv eller jävsliknande förhållanden ökar när tillgången till konservatorsexpertis är begränsad. Därmed räcker det inte som regel med att konservatorsresurser enbart finns på länsmuseer eller landsarkiv.

10.1. Regionala konserveringscentra

Ett möjligt komplement för att garantera att det finns konservatorsresurser inom olika materialinriktningar i hela landet är att etablera ett antal konserveringscentra i landet. Förutom att säkerställa nationell täckning av konservatorsresurser, gör den geografiska närheten det lättare att inleda kontakt mellan kund och utförare. Samtidigt underlättas konservatorns besök för att bedöma en miljö eller ett föremål. Långväga transporter av föremål och därmed kostsam logistik kan minimeras om det finns fler utförare i landet. En förebild är Danmark, där varje amt (motsvarande län) har en konserveringsateljé som bistår de regionala museerna. Amtskonserveringen ger stöd i frågor om förebyggande konservering, utbildar i bevarandefrågor och utför praktisk konservering. I Sverige kan SVK vara en möjlig förebild, som organisatoriskt hör till Västra Götalandsregionen. Ett annat alternativ är ökat samarbete mellan länsmuseerna.

Det är viktigt att påpeka att eventuella konserveringscentra ska stärka och komplettera befintliga konserveringsresurser i regionen. De ska inte ersätta den kompetens och personal som redan finns på enskilda institutioner. De är centrala för det förebyggande arbetet på institutionerna. Samtidigt bör konserveringscentra inte utformas som arbetsmarknadspolitiska projekt, där personal utan adekvat utbildning inom konserveringsområdet arbetar med enklare bevarandeinsatser. Det behövs en kontinuerlig verksamhet med personal som har formell konservatorsutbildning eller motsvarande kompetens (jmf 7.1).

Någon allmängiltig modell för hur konserveringsinstitutioner i offentlig regi kan organiseras ser vi inte i dagsläget. Förutsättningarna och behoven varierar över landet. För att fylla funktionen av en operativ och rådgivande resurs behövs kontinuitet och stabilitet. Enbart privat konserveringsverksamhet har inte möjlighet att bygga upp den bredd och kontinuitet som behövs. Att arbeta med små uppdrag där konsultation är en huvuddel, är det få privatpraktiserande konservatorer som har råd att ägna sig åt. Av samma anledning är det av stor vikt att eventuella konserveringscentra får en balans mellan anslag och uppdragsfinansiering för att det ska vara möjligt att kunna arbeta med uppsökande verksamhet, rådgivning och utveckling. Samtidigt är det viktigt att de har en marknadsanpassad taxa för att inte bidra till att undergräva marknaden för privata konservatorer.

RAÄ anser att nationell täckning är en viktig fråga för alla som förvaltar kulturarvet. Frågan bör studeras i en egen utredning, vilket även flera remissinstanser har efterlyst.

11. Konsekvenser av Riksantikvarieämbetets omlokalisering till Gotland

Regeringen har under 2005 beslutat att delar av RAÄ ska omlokaliseras till Gotland. RAÄ:s konservering är en av de verksamheter som senast utgången av 2008 ska vara lokaliserad till Gotland.

RAÄ är den störste arbetsgivaren för konservatorer i landet, samtidigt som myndigheten ska vara en nationell resurs. Vår bedömning är att omlokaliseringen kommer att få konsekvenser för RAÄ:s konserveringsverksamhet och därmed även för olika uppdragsgivare och samarbetspartners.

11.1. Nuvarande konserverings-verksamhet

Med sin nuvarande verksamhet fungerar RAÄ som en resurs för aktiv konservering inom arkeologiskt material, kyrklig textil och måleri samt arkitekturbunden konservering och stenkonservering. De stockholmsbaserade museerna är en stor kundgrupp, församlingar inom Svenska kyrkan, arkeologiföretag och länsmuseer i Mälardalen likaså. RAÄ är i stort sett den enda institutionen i Mellansverige som har kompetens och utrustning för att arbeta med arkeologisk konservering. Specifikt för RAÄ:s konserveringsverksamhet är den kemiska analysverksamheten med anställda kemister, som är specialiserade på bevarandefrågor och analyser av kulturhistoriskt material. Konservering bedrivs inom verksamhetsgrenen Vård och har beröringspunkter med verksamhetsgrenarna Myndighetsarbete och Kommunikation.

11.2. Förändrade förutsättningar

I och med omlokaliseringen till Gotland förändras vissa förutsättningar för RAÄ:s konserveringsverksamhet.

11.2.1. Kompetens

Omlokaliseringen kommer att leda till en splittring av den samlade kompetensen då enbart ett fåtal medarbetare har möjlighet att följa med när verksamheten flyttar. Det kommer att innebära en förlust av kunskap och spetskompetens. Att inrätta en ny verksamhet med mångfald i kompetenssammansättning och specialkompetenser kommer att ta en viss tid att etablera.

11.2.2. Uppdragsverksamhet

Framför allt är det den aktiva konserveringen som finansieras med externa uppdrag som vi bedömer kommer få svårigheter att fungera på samma sätt som idag. Vår bedömning är att uppdragen kommer att minska, då transportkostnaderna kommer att bli en merkostnad för uppdragsgivarna. Även i de fall RAÄ:s personal reser till kunden för att packa och säkra föremål före transport, ökar kostnaden för kunden.

I och med omlokaliseringen kan det i Stockholmsområdet och Mälardalen uppstå en brist i tillgången till aktiv konservering. På sikt kan andra institutioner och den privata marknaden fylla behovet av aktiv konservering i regionen. Men för konservering av arkeologiskt material ser vi en risk med att det inte finns någon aktör som kan ta över den roll som RAÄ har haft. Konservering av arkeologiska fynd kräver tillgång till avancerad och dyr teknisk utrustning, många gånger en för stor investering för ett privat företag. Parallellt är den arkeologiska konserveringen ytterst konjunkturkänslig och beroende av aktuella utgrävningar, vilket gör etableringsmöjligheterna för privata konservatorer än svårare.

Även RAÄ:s analysverksamhet med sin naturvetenskapliga kompetens bedöms få svårare att kunna ge önskad service. Flera centralmuseer har uttryckt att man ser det som bekymmersamt att kunna upprätthålla samarbetet kring kemisk analys vid en omlokalisering till Gotland. Kemisk analys är ett arbete som bygger på en nära samverkan mellan naturvetaren och konservatorn.

11.2.3. Forskning och utveckling

RAÄ:s uppdrag inom konservering ligger till grund för myndighetens arbete med rådgivning, kunskapsuppbyggnad och metodutveckling inom konserveringsområdet. Minskat antal externa uppdrag kan innebära svårigheter att täcka behovet av mångsidigt material för fortsatt kunskapsuppbyggnad. För att kunna bibehålla och förbättra metodutvecklingen krävs nya former för materialförsörjning och att urvalet blir mer preciserat och strategiskt.

RAÄ är en av de få institutioner som har möjlighet att bedriva FoU-projekt i större omfattning inom konserveringsområdet. Beroendet av goda kontaktytor, närhet och tillgång till samarbetspartner är stort. Omlokaliseringen kan komma att försvåra och fördyra pågående och framtida projekt på grund av ökade kostnader inom projekten.

11.2.4. Nationell resurs

Den minskade uppdragsverksamheten i kombination med RAÄ:s nya uppdrag att vara samlande och pådrivande bidrar till att verksamheten måste finna ett nytt och tydligare fokus. RAÄ bör verka på ett bredare plan och ta ett ökat ansvar för samordning inom konserveringsområdet samt öka sin medverkan i nationella och internationella nätverk och utvecklingsprojekt. RAÄ bedömer att det kan vara möjligt utifrån en placering på Gotland, men att det kommer att kräva ekonomiska resurser för att kunna upprätthålla och utveckla kontaktnät och samverkan.

11.2.5. Ekonomiska konsekvenser

De ekonomiska konsekvenserna av att omlokalisera RAÄ:s konservering till Gotland går i dagsläget inte att fullt ut överblicka. Ökade kostnader kan främst härröras till minskad uppdragsverksamhet som leder till lägre intäkter samt ökade resekostnader för att kunna vidmakthålla och utveckla samarbeten och nätverk.

12. Sammanfattande analys

Utifrån de beskrivningar av resursbehoven inom vård och konservering som gjorts i tidigare kapitel finns det flera gemensamma frågor att lyfta fram. De visar på grundläggande byggstenar som behövs för att en långsiktig och hållbar konserveringsverksamhet ska kunna bedrivas och upprätthållas i Sverige:

Ett allmänt ökat medvetande om bruk och bevarande

Alla som förvaltar kulturarv har ett ansvar för både bruk och bevarande. Fler grupper behöver få en grundläggande förståelse, och i många fall även en ökad kunskapsnivå, om hur kulturarvet kan brukas och bevaras. Syftet är inte att alla ska ha konservatorns kunskaper, men en viss baskunskap behövs för att kulturarvssektorn och andra kulturarvsförvaltare ska kunna bli goda beställare av vård- och konserveringsarbeten.

Resurser till bevarandearbetet

Resurserna som idag går till vård och konservering är underdimensionerade i förhållande till de stora samlingar som institutionerna har i uppgift att förvalta. Det är nödvändigt med förstärkta resurser till bevarandearbetet på alla nivåer – centralt, regionalt och lokalt – om en långsiktig och hållbar förvaltning av kulturarvet ska kunna uppnås. På central och regional nivå bör det finnas en lägsta nivå på bevarandearbetet genom att institutionerna har minst en konservator anställd. Samtidigt behövs ökade finansieringsmöjligheter för både förebyggande och aktiv konservering.

Resurserna bör vara av permanent karaktär. Det är det kontinuerliga och löpande arbetet som ger bestående resultat. Tillfälliga arbetsmarknadsprojekt kan åtgärda akuta behov, men är inte en långsiktig lösning på vård- och konserveringssituationen. Det behövs kontinuitet.

Fler regionala och lokala konservatorsresurser

På regional och lokal nivå bör det finnas fler konservatorer för att säkra att kunskap om bevarandet finns att få i hela landet. Landets konservatorer är i huvudsak kon-centrerade till storstadsområdena, samtidigt som efterfrågan av operativa och rådgivande insatser är stor över hela landet. Ett antal konserveringscentra med jämn spridning över landet kan vara ett möjligt alternativ, som arbetar för att öka kunskapen om bevarandet och som bistår med konserveringsinsatser. Hur nationell täckning kan uppnås måste utredas i samverkan med berörda parter och aktörer.

Förebyggande åtgärder

För att få största möjliga effekt av bevaranderesurserna måste institutionerna ha väl fungerande rutiner för det preventiva arbetet. Därtill måste det finnas baskunskaper om vilka faktorer som påverkar och bryter ned objekten och hur det kan förhindras genom ett preventivt arbetssätt. För många institutioner är förvaringsförhållandena en viktig fråga att lösa.

Konservatorerna bör involveras mer i institutionernas olika verksamheter för att kunna företräda bevarandeintressena. Antalet konservatorer med ledningsansvar bör öka. Konservatorernas delaktighet och inträde i beslutsoch ledningsprocesser är en väsentlig del i arbetet med förebyggande konservering.

Aktiv konservering

Aktiv konservering behövs för att enskilda föremål/objekt ska kunna bruks i framtiden. Många institutioner anser sig inte ha råd att avsätta resurser för aktiv konservering i tillräcklig omfattning. Samtidigt kommer det alltid att finnas ett stort behov av aktiv konservering, även med fungerande hantering och förvaring.

Nationell samordning

En större nationell samordning inom konservering bedöms ge positiva effekter, både för kunskapsutbyte och kunskapsuppbyggnad. Centrala myndigheter och institutioner bör stärka arbetet med nationell samverkan, bland annat genom ett samverkansråd och genom ett intensifierat nätverksarbete.

Grundutbildning

Svensk konservering behöver en kvalitativ konservatorsutbildning i paritet med övriga internationella konservatorsutbildningar. För att upprätthålla detta krävs omfattande, säkrade resurser såväl som ett utvecklat internationellt och nationellt samarbete. En grundläggande väg till att säkerställa att fler yrkesgrupper har en baskunskap om bruk och bevarande, är att ge bevarandefrågorna en plats i de utbildningar som leder fram till arbete inom kulturarvsektorn.

Fort- och vidareutbildning

Både för den enskilde konservatorn och för utvecklingen av arbetssätt och metoder behöver utbudet av fort- och vidareutbildning riktade till konservatorer öka. Befintliga

utbildningsinstitutioner bör i högre grad initiera och arrangera kurser och seminarier i samarbete med kulturinstitutionerna. Även befintliga nätverk är en viktig resurs för kompetensutveckling. Parallellt behöver både andra yrkesgrupper och olika förvaltare av kulturarv en kompetensförstärkning i bevarandefrågor.

Forskning och utveckling

Forskning och utveckling inom konserveringsområdet har idag få plattformar av tillräcklig omfattning i Sverige och finansieringsmöjligheterna för forskning är begränsad. Det behövs en allmän stimulans av forskning och forskarutbildning inom konserveringsområdet, en tydligare och mer fokuserad samverkan samt ökade finansieringsmöjligheter. En professur med särskild inriktning mot konservering bör inrättas. Både på centrala myndigheter och enskilda institutioner bör man i större omfattning arbeta med kunskapsuppbyggnad för att ämnet ska utvecklas och ny kunskap utvinnas. Internationell samverkan inom forskning och utveckling bör utökas.

Certifiering av konservatorer

Certifiering av konservatorer är angelägen. Avsaknaden av en skyddad yrkestitel innebär en osäkerhet för såväl beställare som arbetsgivare. Genom certifiering kan kvaliteten på teoretisk och praktisk kunskap inom konserveringsområdet säkerställas. Certifieringen stärker den pågående utvecklingen av konservatorsyrket.

Internationellt arbete

De byggstenar som bidrar till en långsiktig och hållbar konserveringsverksamhet i Sverige bidrar även till att stärka svensk konservering internationellt. Genom nationell samordning samt stärkt forskning och utveckling får Sverige ökade möjligheter att bidra till den internationella utvecklingen.

12.1. En långsiktig konserveringsverksamhet i Sverige

Sverige behöver en bärkraftig konserveringsverksamhet, som bygger på att konservatorsresurserna har en nationell täckning samt en långsiktighet i arbetet med att säkra bevarandet och att utveckla och sprida kunskap.

Med en stabil grundutbildning får vi konservatorer med hög kvalitet som sedan kan beredas möjlighet till fördjupning och specialisering genom att fler plattformar för forskning och utveckling har etablerats. Genom en ökad satsning på forskning och utveckling ökar kunskaperna om bevarandet och bidrar till en utveckling av konserveringen som disciplin, både nationellt och internationellt. En ökad förståelse för och kunskaper om bruk och bevarande hos grupper som förvaltar kulturarv kan uppnås genom fortlöpande kompetensutveckling, nätverk, en nationell samordning och genom att garantera att det finns fackutbildade konservatorer att tillgå i hela landet. Med satsningar på förebyggande åtgärder och genom kloka och långsiktiga bevarandeinsatser kan vi öka tillgängligheten till det fysiska kulturarvet.

Noter

[1] 1997 arrangerade Associazione Secco Suardo Foundation en europeisk kongress i syfte att utarbeta en gemensam programförklaring för en professionell konservering.

[2] I beräkningen har vi studerat varje enskilt museum, även om de formellt hör till samma myndighet.

[3] Helsingborgs museer har i uppdrag av Region Skåne att ansvara för Nätverket för konservering och magasinering, som idag engagerar ett tiotal av museerna i Skåneregionen. Nätverket är regionalt, men har deltagare från olika delar av landet på de seminarier och kurser som arrangeras.

[4] ”… en acceptabel nivå”, RA 50-1999/459

[5] Inom det europeiska samarbetet European COoperation in the field of Sience and Technical research (COST) ingår brandskydd i historiska byggnader som ett tema. Svenska representanter i nätverket är bland annat Kammarkollegiet, Räddningsverket, Statens fastighetsverk och RAÄ.

Bilagor

Bilaga 1. Förteckning över remissinstanser

Ájtte fjäll- och samemuseum, Arbetets museum, Arbetslivsmuseernas samarbetsråd, Arkitekturmuseet, Blekinge museum, Bohusläns museum, Centralmuseernas samarbetsråd, Centrum för Vetenskapshistoria, Dalarnas museum, Dansmuseet, Drottningholms teatermuseum, Eskilstuna museer, Göteborgs konstmuseum, Göteborgs stadsmuseum, Göteborgs universitet, Helsingborgs museer, Härnösands stift, Högskolan på Gotland, Jämtlands läns museum, Jönköpings läns museum, Kalmar läns museum, Kommunala museers samarbetsråd, Kulturen i Lund, Kungliga biblioteket, Kungliga Husgerådskammaren, Landsantikvarieföreningen, Landsarkivet Lund, Landsarkivet Vadstena, Lantmäteriverket, Linköpings universitet, Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet (LSH), Lunds universitetsbibliotek, Lunds universitets historiska museum, Länsantikvarieföreningen, Länsmuseernas samarbetsråd, Länsmuseet Gävleborg, Länsmuseet Halmstad, Länsmuseet på Gotland, Länsmuseet Varberg, Länsmuseet Västernorrland, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Södermanlands län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Malmö museer, Malmö konstmuseum, Millesgården, Moderna museet, Mölndals museum, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Natur- och kulturförvaltningen, Västra Götaland, Nordiska Konservatorförbundet – svenska sektionen, Nordiska museet, Norrbottens museum, Norrköpings stadsmuseum, Regionmuseet Kristianstad, Regionmuseum Västra Götaland, Riksarkivet, Röhsska museet, Skansen, Skellefteå museum, Smålands museum, Statens fastighetsverk, Statens försvarshistoriska museer, Statens historiska museer, Statens konstråd, Statens kulturråd, Statens maritima museer, Statens museer för världskultur, Statens musiksamlingar, Stiftelsen Föremålsvård, Stockholms konstkansli, Stockholms läns museum, Stockholms stadsmuseum, Strängnäs stift, Studio Västsvensk Konservering, Svensk Museitjänst, Svenska kyrkan, kyrkokansliet, Sveriges Hembygdsförbund, Sörmlands museum, Tekniska museet, Thielska galleriet, Upplandsmuseet, Uppsala universitetsbibliotek, Umeå universitet, Vadsbro museum, Värmlands museum, Västerbottens museum, Västergötlands museum, Västerås konstmuseum, Västerås stift, Västmanlands läns museum, Växjö stift, Örebro läns museum, Östergötlands länsmuseum.

Bilaga 2. Kartläggning av konservatorer

Kartläggningen bygger på uppgifter insamlade under våren 2005. Bokbindare på arkiv och bibliotek ingår ej, även om de utför vissa konserveringsåtgärder. Det samma gäller för till exempel museitekniker och föremålsassistenter som kan ha arbetsuppgifter relaterade till vård och konservering.

De flesta konservatorer har flera materialinriktningar. På en mindre institution arbetar konservatorn i realiteten med alla tänkbara materialslag, som finns representerade i institutionens samlingar. I tabellen har vi angivit konservatorns huvudsakliga materialansvar.

I kolumnen Uppdragskonservering anges om institutionen utför konservering på uppdrag. I några fall utförs uppdragskonservering enbart i undantagsfall eller i marginell omfattning (det vill säga mindre än 10 procent av konservatorns årsarbetstid).

Institutioner med egen konserveringsverksamhet våren 2005

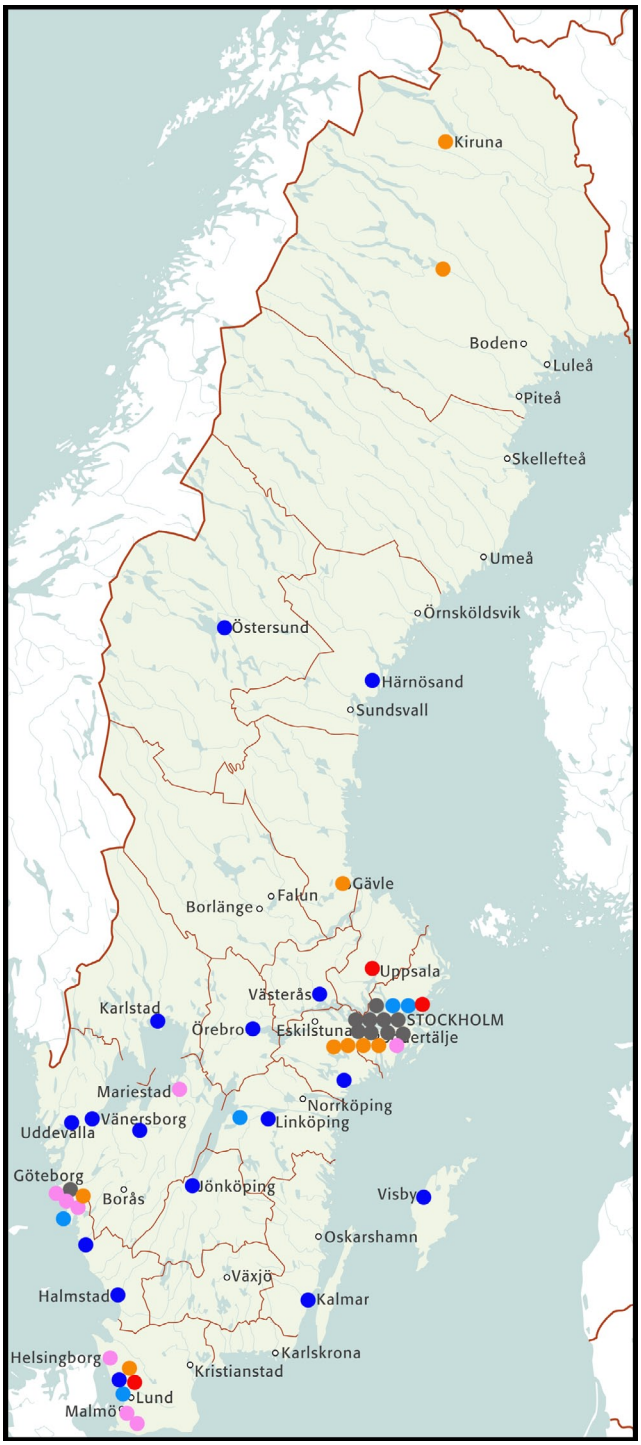

Institutioner med egen konserveringsverksamhet våren 2005

Institution	Tillsvidare anställda konservatorer (årsverken)	Visstidsanställda konservatorer (årsverken)	Materialområden	Uppdragskonservering
Arkiv				
Riksarkivet	6		papper, sigill, foto, kulturhistorisk konservering	enbart till Sthlm stadsarkiv
Krigsarkivet	2		papper	marginellt
Landsarkivet Vadstena	1		papper	marginellt
Landsarkivet Lund	1		papper	ja
Region- och stadsarkivet i Göteborg	1		papper, foto	nej
Summa arkiv	**11**	**0**		
Bibliotek				
Kungliga biblioteket	2		papper	nej
Uppsala universitetsbibliotek	2	1	papper, textil	ja
Lunds universitetsbibliotek		1	papper	nej
Summa bibliotek	**4**	**2**		
Statliga museer och stiftelser				
LSH	6,6		metall, textil, papper, läder	ja
Moderna museet	7		måleri, papper, skulptur	nej
Nationalmuseum m. Waldemarsudde	11	2	papper, måleri, skulptur, glas, keramik, metall, ram, miniatyrer, möbler m.m.	ja
Naturhistoriska riksmuseet	4,5		naturhistoriskt material	nej
Nordiska museet	4		textil, möbler, måleri, kulturhistorisk konservering	nej
Statens försvarshistoriska museer	4		metall, textil	ja
Statens historiska museer				
Statens historiska museum	2		måleri, arkeologiskt	nej
Kungl. Myntkabinettet	0,4		metall	nej
Statens Maritima museer				
Vasamuseet	3,25		kulturhistorisk konservering	nej
Statens museer för världskultur				
Etnografiska museet	1,8	0,6	textil, kulturhistorisk konservering	nej
Medelhavsmuseet	1		kulturhistorisk konservering	nej
Världskulturmuseet	2		textil, kulturhistorisk konservering	nej
Östasiatiska museet	2		papper, kulturhistorisk konservering	nej
Summa statliga museer	**49,5**	**2,6**		
Länsmuseer				
Bohusläns museum	2		textil, kulturhistorisk konservering	nej
Jämtlands läns museum	1		måleri, textil	ja
Jönköpings länsmuseum	5	3	måleri, kulturhistorisk konservering	ja
Kalmar länsmuseum	1,5	0,5	trä, textil, marinarkeologiskt	ja
Länsmuseet på Gotland	0,75		möbler, papper	nej
Länsmuseet Halmstad	0,5		metall, kulturhistorisk konservering	nej
Länsmuseet Västernorrland	1,5	2,5	måleri	ja
Kulturen i Lund	3		arkeologiskt, textil, kulturhistorisk konservering m.m.	ja
Regionmuseum Västra Götaland	1		foto, papper	nej
Sörmlands museum	1		kulturhistorisk konservering	nej
Varbergs länsmuseum	0,5		metall, kulturhistorisk konservering	nej
Värmlands museum	0,8		måleri	ja
Västergötlands museum	1,6	0,75	textil, möbler	ja
Västmanlands läns museum	0,06		möbler, papper	nej
Örebro läns museum	0,12		måleri, möbler	nej
Östergötlands länsmuseum	4	0,5	måleri	ja
Summa länsmuseer	**24,3**	**7,25**		
Kommunala museer				
Göteborgs konstmuseum	3		måleri, papper, textil	nej
Göteborgs stadsmuseum	2		textil, kulturhistorisk konservering	nej
Helsingsborgs museer	3	1	måleri, textil, kulturhistorisk konservering	ja
Malmö konstmuseum	1		papper	nej
Malmö museer	5	1	metall, textil, arkeologiskt, kulturhistorisk konservering	ja
Röhsska museet	1		papper	nej
Stockholms stadsmuseum	1,75		papper, arkeologiskt, kulturhistorisk konservering	ja
Vadsbro museum		1	möbler	nej
Summa kommunala museer	**16,75**	**3**		
Övriga institutioner				
Ájtte, fjäll- och samemuseum	1,75		textil, naturhistoriskt material	ja
Centrum för vetenskapshistoria	1		kulturhistorisk konservering, papper	nej
Kungliga Husgerådskammaren	11,7		textil, metall, måleri, möbler	enbart till kungliga stiftelser
Lantmäteriverket	1,75		papper	nej
Lunds universitets historiska museum	1		arkeologiskt m.m.	ja
Riksantikvarieämbetet	21		arkeologiskt, måleri, textil, sten, mural, metall	ja
Stiftelsen Föremålsvård	2		papper, metall	ja
Studio Västsvensk Konservering	15,5		textil, måleri, papper, trä, sten, mural, metall, läder, arkeologiskt, kulturhistorisk konservering m.m.	ja
Stockholms konstkansli	3		måleri	ja
Summa övriga institutioner	**58,7**	**0**		
TOTALT ca	**164**	**15**		

Bilaga 3. Internationell utblick

I följande bilaga ger vi exempel på hur arbetet med konservering är organiserat i andra länder. Ansvaret för kulturvården varierar mellan de olika länderna och med det ansvaret för konservering. Variationerna beror främst på lagskyddet inom olika områden och på förvaltningspolitiska förutsättningar, men även på tradition och praxis. Samtidigt finns flera likheter, främst mellan de nordiska länderna.

Den internationella utblicken omfattar Norge, Danmark, Finland och Island. Även England omfattas för att ge exempel utanför Norden. Sammanställningen ger en överblick över vem som har det nationella ansvaret för konserveringsområdet samt hur konservering är strukturerad på central och regional nivå. Det kanadensiska konserveringsinstitutet Canadian Conservation Institute (CCI) presenteras särskilt, då deras verksamhet har lyfts fram som ett positivt exempel av många konservatorer som vidtalats i samband med denna rapport.

Centralt ansvar och organisation

Danmark – Kulturministeriet med Kulturarvsstyrelsen har det övergripande ansvaret för kulturarvsfrågor och konserveringsfrågor i Danmark. Här ingår Statens museumsnaevn, Rigsantikvarembetet, museerna, fornminnen, byggnader och dokumentation.

Norge – Riksantikvarien är ansvarig för förvaltningen av kulturminnen och kulturmiljöer under Miljøverndepartementet. Andra centrala kulturarvsinstitutioner är Norsk institutt for kulturminnesforskning och Statens senter for arkiv, bibliotek og museum.

Finland – Museiverket är den centrala kultur- och forskningsinstitution samt skyddsmyndighet som är underställd undervisningsministeriet. Ämbetsverket svarar tillsammans med andra myndigheter och det övriga museiväsendet för skyddet av fornlämningar, byggnader, kulturhistoriskt värdefull miljö och av kulturegendom. Museiverket omfattar bland andra Nationalmuseum och andra museer.

Island – Nasjonalmuseum, Statens Fornminnevern och Husfredningsnevnden har ett nationellt ansvar inom sitt respektive ansvarsområde: kulturföremål, fornlämningar och kulturminnen respektive fredade byggnader. För arkeologiska fynd ansvarar Nasjonalmuseet.

England – English Heritage lyder under kulturdepartement och är lagstadgade rådgivare i kulturarvsfrågor. English Heritage ansvarar för strategiska frågor som policy, rådgivning och utbildning.

Vägar till samordning

I Norge och Danmark pågår arbete med att stärka kulturarvssektorn och skapa en helhetssyn genom samordning. I Danmark har alla organ som arbetar med kulturarvsfrågor samlats under Kulturarvsstyrelsen. I Norge etablerades år 2003 Statens senter for arkiv, bibliotek og museum (ABM-utvikling) genom en sammanslagning av Statens bibliotekstilsyn, Norsk Museumsutvikling och Riksbibliotektenesta. ABM-utvikling är ett samordnings- och utvecklingsorgan med syfte att stärka samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museum. Norge har också Norsk institutt for kulturminnesforskning (NIKU). NIKU är en fristående stiftelse med uppdragsfinansierad verksamhet som upprättades med syftet att skilja utövande verksamhet och forskning från förvaltning.

I England har samordning av museer diskuterats i flera omgångar, men aldrig genomförts med undantag för inköp av avancerad specialutrustning. Däremot finns ett väletablerat samarbete mellan museer, universitet, högskolor och andra institutioner inom konserverings- och kulturarvsfrågor. Samarbetet gäller praktik, utbildningsplatser för specialiserade konservatorselever och forskning inom konserveringsområden. Målsättningen är att förstärka institutionerna genom ökat samarbete, inte genom sammanslagning av institutioner.

Statliga konserveringsateljéer, metodutveckling och forskning

Metodutveckling, kunskapsuppbyggnad och i vissa fall forskning bedrivs i de nordiska länderna främst på de större nationella kulturarvsinstitutionerna som har egna konserveringsateljéer. Kunskapsuppbyggnad och metodutveckling bedrivs i regel utifrån kulturarvsinstitutionens samling eller utifrån de områden som kulturarvsinstitutionen har nationellt ansvar för. Nationalmuseerna, de nationella konstmuseerna/gallerierna, bibliotek och arkiv är exempel på kulturarvsinstitutioner som svarar för sitt respektive område. Ytterligare institutioner som bedriver metodutveckling och forskning är NIKU och ABM-utvikling i Norge samt Konservatorskolen i Danmark.

Regional konserveringsverksamhet

Danmark har en etablerad och välfungerande regional konserveringsverksamhet genom den så kallade amtskonservering som finns i de flesta län. Den regionala kon-

serveringsateljén ansvarar för preventiv och aktiv konservering och är gemensam för museerna i länet. Möjlighet finns att ta vissa externa uppdrag, men uppdragsverksamheten är mycket begränsad. Amtskonserveringen är en förebild för regional konserveringsverksamhet. I Danmark sker för närvarande en omstrukturering på regional nivå. Vad omstruktureringen kommer att innebära för de regionala konserveringsateljéerna är i dagsläget oklar.

I Norge pågår ett arbete med att planera och etablera regioncentrum för konservering enligt Museumsreformen. Målet är att etablera konserveringscentrum i varje län (fylke). Reformen är en satsning för att stärka museifältet, vilket bland annat kommer att göras genom etablering av ett nationellt nätverk. Både i Danmark, Norge och Finland finns konservatorer vid de större stads-, landskaps- och universitetsmuseerna. Island har bara konservatorer på centrala institutioner. I England har mindre lokala museer i skiftande grad konservatorer anställda.

The Canadian Conservation Institute

Canadian Conservation Institute (CCI) är en fristående institution inom Department of Canadian Heritage. Institutionen kan beskrivas som ett konserveringscentrum, vars huvudsyfte är forskning och metodutveckling, spridning av information och tillhandahållning av experttjänster. Här finns välutrustade laboratorier både för konservering och kemisk analys. Personalstyrkan utgörs av omkring 25 konservatorer och 25 *conservation scientists*, samt cirka 30 personer inom företagsplanering, administration, information och marknadsföring.

The Canadian Conservation Institute har som målsättning att samarbeta med regionala, nationella och internationella kulturgrupper och institutioner, samt med konserveringssektorn och den privata kultursektorn. Institutionen tillhandahåller information och stöd angående:

- Ny information och metodik inom konservering
- Vård av samlingar och preventivkonservering
- Konservering av föremål och konst för kanadensiska museer, gallerier, arkiv och bibliotek
- Planering av nya museer
- Sammansättning och tillstånd av föremål

Spridning av information är en väsentlig del av verksamheten. Inom flera ämnen anordnas årligen workshops och böcker och informationsskrifter utarbetas. Flera hundra vetenskapliga papers har publicerats. Institutionen uppehåller även ett omfattande bibliotek inom ämnet och är medverkande i det bibliografiska informationsnätverket BCIN.

Verksamheten finansieras till största delen genom statliga anslag och har en driftsbudget på cirka 78,5 mkr. Viss uppdragsverksamhet förekommer som motsvarar 10 procent av totalbudget. Offentligt finansierade museer, konstgallerier, arkiv, och bibliotek får konservering och analys utförd utan kostnad, men betalar för besök, lån av miljömättningsinstrument och workshops. Andra berättigade organisationer eller individer betalar helt eller delvis för utförda uppdrag.

Bilaga 4. Sändlista

Ájtte fjäll- och samemuseum
Arbetets museum
Arbetslivsmuseernas samarbetsråd
Arkitekturmuseet
Blekinge museum
Bohusläns museum
Centralmuseernas samarbetsråd
Centrum för Vetenskapshistoria
Dalarnas museum
Dansmuseet
Drottningholms teatermuseum
Eskilstuna museer
Falbygdens museum
Falkenbergs museum
Göteborgs konstmuseum
Göteborgs stadsmuseum
Göteborgs stift
Göteborgs universitet
Helsingborgs museer
Härnösand stift
Högskolan på Gotland
Jämtlands läns museum
Jönköpings läns museum
Kalmar läns museum
Karlstads stift
Kommunala museers samarbetsråd
Krigsarkivet
Kristinehamns konstmuseum
Kulturen i Lund
Kungliga biblioteket
Kungliga Husgerådskammaren
Landsantikvarieföreningen
Landsarkivet i Göteborg
Landsarkivet i Härnösand
Landsarkivet i Lund
Landsarkivet i Uppsala
Landsarkivet i Vadstena
Landsarkivet i Visby
Landsarkivet i Östersund
Lantmäteriverket
Leksands museum
Linköpings stift
Linköpings universitet
Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet (LSH)
Luleå stift
Lunds stift
Lunds universitetsbibliotek
Lunds universitets historiska museum
Länsantikvarieföreningen
Länsmuseernas samarbetsråd
Länsmuseet Gävleborg
Länsmuseet Halmstad
Länsmuseet på Gotland
Länsmuseet Varberg
Länsmuseet Västernorrland
Länsstyrelsen i Gävleborgs län
Länsstyrelsen i Jämtlands län
Länsstyrelsen i Skåne län
Länsstyrelsen i Södermanlands län
Länsstyrelsen i Västerbottens län
Länsstyrelsen i Västmanlands län
Malmö museer
Malmö konstmuseum
Malmö stadsarkiv
Millesgården
Moderna museet
Museet Näktergalen
Mölndals museum
Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde
Naturhistoriska riksmuseet
Naturhistoriska museet, Göteborg
Natur- och kulturförvaltningen, Västra Götaland
Nordiska Konservatorförbundet – svenska sektionen
Nordiska museet
Norrbottens museum
Norrköpings stadsmuseum
Piteå museum
Regionarkivet i Västra Götaland
Regionmuseet Kristianstad
Regionmuseum Västra Götaland
Riksarkivet
Röhsska museet
Skansen
Skara stift
Skellefteå museum
Skissernas museum
Skövde stadsmuseum
Smålands museum
Statens fastighetsverk
Statens försvarshistoriska museer
Statens historiska museer
Statens konstråd
Statens kulturråd
Statens maritima museer
Statens museer för världskultur
Statens musiksamlingar
Stiftelsen Föremålsvård
Stockholms konstkansli
Stockholms läns museum
Stockholms stadsarkiv
Stockholms stadsmuseum
Stockholms stift
Strängnäs stift

Studio Västsvensk Konservering
Svensk Museitjänst
Svenska föreningen för textilkonservering
Svenska kyrkan, kyrkokansliet
Sveriges Hembygdsförbund
Sörmlands museum
Tekniska museet
Textilarkivet Västernorrland
Thielska galleriet
Upplandsmuseet
Uppsala stift
Uppsala universitetsbibliotek
Umeå universitet
Vadsbro museum
Visby stift
Värmlandsarkiv
Värmlands museum
Västerbottens museum
Västergötlands museum
Västerås konstmuseum
Västerås stift
Västmanlands läns museum
Växjö stift
Örebro läns museum
Östergötlands länsmuseum